

מסכת שבת

תלמוד בבלי

מסכת שבת

מבואר מתורגם ומנוקד ע"י
הרב עדין אבן-ישראל
(שטיינזלץ)

תלמוד מתנאל

הוצא לאור ע"י הוצאת קורן ירושלים בע"מ

עבוד

המכון הישראלי לפרסומים תלמודיים
ירושלים

תלמוד בבלי שטיינזליץ, The Steinsaltz Talmud Bavli
כרך ב: מסכת שבת Volume 2: Tractate Shabbat
מהדורה עברית גדולה, מסת"ב 7-449-301-965-978 Hebrew Edition, Small, ISBN 978-965-301-449-7
© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לפרסומים תלמודיים ירושלים, 2021 Copyright © The Israel Institute for Talmudic Publications, 2021
הזכויות לרישומים ולתמונות מספר "המאור למסכת חולין" POB 1458, Jerusalem ISRAEL
שייכות לרב ישראל מאיר לוינגר
הוצאת קורן ירושלים בע"מ Koren Publishers Jerusalem Ltd.
ת"ד 4044 ירושלים 9104001 POB 4044, Jerusalem 9104001, ISRAEL
טל: 02-6330534 פקס: 02-6330534 Pob 8531, New Milford, CT 06776-8531, USA
www.korenpub.com www.korenpub.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.
Considerable research and expense has gone into the creation of this Work, and unauthorized copying may be considered g'neivat da'at as well as a breach of Copyright law. No part of this Work may be reproduced in any format, including photocopies for either personal or institutional use without the prior written authorization of the Publisher.

נדפס בישראל 2021 Printed in Israel 2021

מסכת שבת

מז

תלמוד בבלי

- **התלמוד פירוש רש"י** — מנוקד כולו ומפוסק פיסוק מלא, כל שינויי הצנזורה מתוקנים וכל ראשי התיבות מפוענחים. מפוסק פיסוק מלא, כל ראשי התיבות מפוענחים, והלעזים מבוארים בשולי העמוד (בעיקר על-פי "אוצר לעזי רש"י" לר' משה קטן).
- **תוספות פירוש חדש** — מפוסקות פיסוק מלא, כל ראשי התיבות מפוענחים. פירוש חדש המבאר כל פרט שבתלמוד בהבנת המלים והתוכן ובהסברת דרך המשא והמתן התלמודי, בליווי תרשימים. בתוך הפירוש — תרגום מלא, מילולי ותוכני, באותיות מיוחדות, של כל לשון ארמית המצויה בתלמוד.
- **מבואות וסיכומים עיונים** — הקדמה כללית למסכת, וכן לפני כל פרק, ולאחריו, דברי הסברה כלליים וסיכומי דברים. ובהם מבחר שיטות ופירושים של הראשונים והאחרונים, דרכי פירוש נוספות, העמקת דברים, בירור מושגי יסוד, וביאור דרכי המחשבה.
- **אורח ההלכה מסורת הש"ס** — מסקנת ההלכה בנושאים הנידונים בתלמוד, הסברת דרכה ומהלכה של ההלכה מדברי התלמוד עד לפוסקים האחרונים. מקבילות לנאמר במסכת מן התלמוד בבלי, מן המשנה, מן התלמוד הירושלמי וממדרשי ההלכה והאגדה, וכן דברי הסבר קצרים על יחסי המקבילות למאמר הנדון.
- **גרסות אישים לשון העולם החיים** — שינויי נוסחות בעלי חשיבות להבנת הענין, מכתבי-יד, מקטעי ה"גניזה", מדפוסים ישנים, ממקבילות ומספרי הראשונים. ביוגרפיות קצרות של אישים המוזכרים בתלמוד. ביאורן והבנת מקורותיהן של מלים משפות זרות, המצויות בלשון התלמוד. תיאורים ותמונות של בעלי חיים וצמחים המוזכרים בתלמוד, והארת הדברים על פי המחקר. תיאורים ותמונות של חפצים שהשתמשו בהם בימי התלמוד, תיאור דרכי החיים, והרקע ההיסטורי של המאורעות.
- **תוספתא עיטורים מפתחות** — התוספתא למסכת, מפוסקת פיסוק מלא, בצירוף מראי מקומות למסכת, ופירוש קצר להבהרת עניינים וביטויים סתומים. ציורים, תרשימים ותצלומים, בעיקר בשטחי הארכיאולוגיה, הבוטניקה והזואולוגיה, הבאים להאיר ולהסביר את העניינים שמדובר בהם בתלמוד. בסוף המסכת מפתחות מפורטים של הנושאים, המונחים, האישים וכו' המופיעים בה.

פתוחה למסכת שבת

"וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְלֵאכָתוֹ אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת"
 (בראשית ב, ג)
 "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְקַדְּשׁוֹ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֵשִׂיתָ כָּל מְלֵאכָתְךָ. יוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה
 כָּל מְלֵאכָה אֲתָה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עֲבָדְךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֵמְתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ"
 (שמות כ, ח-י)
 "וַיִּשְׁמְרֶתֶם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לְכֶם מִחֻלְלֵיהָ מוֹת יוֹמָת כִּי כָּל הַעֲשָׂה בָּהּ מְלֵאכָה וְנִקְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא
 מִקְרָב עֲמִי"
 (שמות לא, יד)
 "אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבַּת רְגְלְךָ עֲשׂוֹת חֲפָצְךָ בְּיוֹם קִדְּשִׁי וְקִרְאתָ לַשַּׁבָּת עֲנֵג לְקֹדֶשׁ ה' מִכְבֹּד וְכִפְדָּתוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ
 מִמְצוֹא חֲפָצְךָ וְדַבַּר דְּבָר"
 (ישעיהו נח, יג)
 "כֹּה אָמַר ה' הַשְּׁמָרוּ בְּנִפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל תִּשְׂאוּ מִשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְהִבַּאתֶם בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם"
 (ירמיהו יז, כא)
 "וְעַמִּי הָאֵרֶץ הַמְּקַחֹת אֶת הַמְּקַחֹת וְכָל שָׁבַר בְּיוֹם הַשַּׁבָּת לְמַכּוֹר לֹא נִקַּח מִהֶם בַּשַּׁבָּת וּבְיוֹם קִדְּשׁ"
 (נחמיה י, לב)

המלאכה, ותולדותיהן (מלאכות הדומות להן), אינן אלא ביאורם ופירוטם של עיקרים אלה – בהגדרת מלאכות היצירה השונות ובקביעת תחומיהן וגבוליהן. תקנות וסייגים חז"ל בהלכות אלה לא באו כגון אלא לחזק ולבסס הלכה למעשה את שמירת השבת כראוי לה בהימנעות ממלאכה אסורה ומן העשוי להביא למלאכה כזו.

בין שלשים ותשע המלאכות האמורות בשבת רק אחת יוצאת מן הכלל, והיא המלאכה שבירורה תופס מקום חשוב ביותר במסכת שבת – מלאכת ההוצאה מרשות לרשות. מדין התורה נאסר להעביר כל הפץ בשבת מן הרשות (תחום) בה הוא נמצא לרשות אחרת. במלאכה זו אין צד של יגיעה או של עבודה (שכן חייבים בה אף על חפצים קטני כמות), ומאידך אף אינה יכולה להיכלל בתוך מלאכות היצירה. לאמיתו של דבר "מלאכה" זו היא מהות מיוחדת לעצמה, גזירה מיוחדת של התורה המדגישה את מהות השבתון שבשבת. שבתון משמעו הפסקה – הפסקת מלאכת היצירה של ששת ימי המעשה. ושבתון משמעו גם שקט, מנוחה – הפסקת התנועה והזיזת שבימות החול, הפסקת הקשר בין תחומי של היחיד לתחום הרבים, והקפאתה של רשות הרבים עצמה למצב של דמימה ושבתון. כדי שיהא השבתון שלם נקבעו לשבת התחומים המיוחדים, הרשויות המוגדרות רק לענין השבת (שאינן מזדהות עם כל חלוקת רשויות אחרת, בדיני ממונות או בדיני טומאה), ונאסר להעביר דברים מרשות לרשות ואף לטלטל חפצים בתוך תחום רשות הרבים.

תולדותיה ופרטיה המורכבים של מלאכת ההוצאה, על תקנות החכמים וגזירותיהם שנקבעו לסייע לשמירתה, הם חלק ניכר מן ההלכות שבמסכת שבת.

אף שעיקרה של השבת בשמירה על השבתון, שהיא: איסור מלאכת יצירה והוצאה מרשות לרשות, יש בשבת גם מצוות עשה, מלבד מצוות הקרבת הקרבנות המיוחדים לשבת, והן כלולות במצוות "זכור את יום השבת לקדשו"⁵. מצוה זו צדדים מרובים לה בביטוייה המעשי, החל מהמצוה העיקרית של

מסכת שבת היא המסכת הראשונה – והגדולה – בסדר מועד, העוסקת בהלכות היום המקודש ביותר¹ – יום השבת. הלכות רבות, הררים של הלכה², מצויים במצוות השבת, מצוות עשה ומצוות לא תעשה, מדברי תורה ומתיקוני נביאים ומגזירות חכמים ותקנותיהם. אף נתעטרה השבת באורה של אגדה, כ"יום מנוחה וקדושה", מתנת ה' לעם סגולה.

פנים מרובות לשבת בהלכה ובאגדה, אולם צד אחד בה יסודי ומרכזי – השבתון, השביתה ממלאכה. הבנת עיקרון יחודי זה היא הדרך להגיע לתפיסה נכונה של השבת והלכותיה, החל מדיני התורה ועד לתקנות ולגזירות חכמים שבכל הדורות. השביתה ואיסור המלאכה בשבת קשורים קשר הדוק בתורה עצמה: בריאת העולם ושביתה ה' ביום השביעי. שבתו של ישראל היא בבחינת המשך והידמות לשבתו של הקדוש ברוך הוא, וממנה היא יונקת.

ביום השביעי שבת ה' "מכל מלאכתו אשר עשה", וישראל נצטוו בתורה במפורש לשבות בשבת אף ממלאכת בניית המשכן במדבר, ושני צדדים יסודיים שוים במלאכות אלה שהם עיקרי הבנת מושג המלאכה בשבת: המלאכה היא מלאכת יצירה גשמית, והיא יצירה הנעשית מתוך כוונה תחילה. עקרונות-יסוד אלה הוגדרו בניסוחים ההלכתיים ביחס לאיסורי המלאכה בשבת: "מלאכת מחשבת אסרה תורה"³ ו"כל המקלקלים פטורים"⁴, פרט לדברים שאינם קלוקל ממש אלא רק הכנות ליצירה ותיקון הבאים בעקבותיהם.

משום דימוי זה למלאכת יצירת העולם מוגדרת המלאכה בשבת באופן זה, ומשום כך אין היא מתחשבת לא במידת המאמץ המושקעת בעשייה ידועה (שהיא "יגיעה") ולא אם מביאה עשייה זו פירות ורווחים לעושייה ומשמשת לפרנסתם (שהיא "עבודה" או "מלאכת עבודה"). משום כך אף מעשה שיש בו טורח מועט בלבד, ואפילו אינו משמש אלא לעונג, כגון: הבערת אש או כתיבה, אסור מן התורה. שהרי יש כאן מלאכה, לאמור יצירת דבר גשמי מתוך כוונה תחילה.

ובן של הלכות שבת, על שלשים ותשעה אבות (יסודות)

קידוש השבת על היין וכן כל התפילות והמנהגים המיוחדים לשבת, ועד לקריאת שמות ימי השבוע על פי השבת, ומצד זה של קדושה אף תיקון "עונג השבת" האמור בדברי הנביא – להוסיף בשבת עונג-יתר בסעודת השבת ובהדלקת הנר – בכל דרך שלא תתנגש עם עיקריה של שמירת השבת.

עוד בימי הנביאים הראשונים, על פי מסורת הדורות שבעל פה, נוספה מערכת שלמה של תקנות וסייגים הקרויים בשם "שבות" – להוסיף לשבת שמירה ושביטה יתירה. בין תקנות השבות כבר נזכרת במקרא הגזירה שלא לעשות כל מסחר בשבת, ומדורות קדומים תקנו רשויות נוספות בשבת, ואף תחומים נוספים, שבהם אסורים הטלטול וההוצאה (אשר פירוטם העיקרי הוא במסכת עירובין).

בין המלאכות האסורות משום שבות נכללות מלאכות הדומות למלאכות היצירה האמורות, או כאלה העשויות להביא לידי מלאכה. אף דיני "המוקצה" שעיקרם איסור השימוש בחמרים ובכלים המשמשים לצרכי מלאכה שונים, שייכים בעיקרם למערכת ה"שבות". אף הוסיפו חכמים דברים האסורים בשבת משום שהם "עובדין דחול" (מעשים של חול), שאינם מתאימים ליום קדושה זה. ומשום כך מתייחדת מסכת שבת במערכת מונחים מיוחדת המבדילה לא רק בין חייב (מן התורה) ובין פטור, אלא שהיא מבחינה גם בין פטור שמשמעו פטור מדין תורה ואסור מדברי נביאים וחכמים – ובין מותר שאין בו איסור כלל.

הלכות שבת בכללן, ביסודותיהן ובפרטיהן, וביאור הדינים החורגים מן הכללים (פיקוח נפש, מילה) – כל אלה מתבארים בעיקרם בעשרים וארבעת פרקי מסכת שבת. עשרים וארבעת הפרקים הללו אינם מסודרים לפי ענינים אלא בעיקר מתוך קשרי דמיון בין פרק לפרק, ועל פי סדרו של יום השבת.

הפרק הראשון "יציאות השבת" חוץ מחלקו הראשון עוסק ברובו בדברים שצריך אדם להזהר בהם לפני כניסת השבת. הפרק השני "במה מדליקין" דן בהדלקת נרות השבת ובהכנות אחרות לשבת סמוך לבואה.

הפרק השלישי "כירה" דן בדברים שמתיר להשאיר על האש עם כניסת השבת, ובמלאכת הבישול בכללה.

וענינו מסתיים עם הפרק הרביעי "במה טומנין" הדן בהלכות הטמנת חמין לשבת.

הפרק החמישי "במה בהמה" עומק ברתמות ובמלבושי הבהמה שמתיר ושאסור להשאיר על גב בהמה, מחשש הוצאה בשבת. והפרק השישי "במה אשה" ממשיך את הדיון בפירוט מלבושים, תכשיטים ושאר דברים שבני אדם רגילים לשאת, מה מהם מותר בנשיאה בשבת.

הבסיס העקרוני הרחב למסכת כולה מצוי בפרק השביעי "כלל גדול", בו מוסבר תוקף האיסורים השונים בשבת, ומנין המלאכות האסורות בה.

מן הפרק השמיני "המוציא יין" ואילך פירוט של דיני ההוצאה בשבת, מה הם השיעורים שיש בהם חשיבות – ואיסור הוצאה – בחומרים שונים.

בירור זה נמשך במדה מסוימת אף בפרק התשיעי "ר' עקיבא" אלא שרובו של הפרק עוסק בנושאים שאינם שייכים למסכת שבת, והובאו רק מתוך קשרי מחשבה.

סיום פרטי דיני ההוצאה בפרק העשירי "המצניע".

בפרק אחר עשר "הזורק" מתבררים יסודות מלאכת ההוצאה, ושתי המלאכות הקרובות לה – הזורק והמושיט.

בפרק שנים עשר "הבונה" נדונות מלאכות הבונה, החורש והכותב. בפרק שלשה עשר "האורג" נדונות מלאכות האריגה, התפירה ושאר המלאכות הקשורות בעשיית הבגדים, וכמו כן מלאכת הצייד.

סיום הדיון במלאכה זו בפרק ארבעה עשר "שמונה שרצים" ובו דנים גם בכמה דברים שנאסרו מדברי חכמים משום גזירה ומשום שבות.

בפרק חמשה עשר "ואלו קשרים" נדונות מלאכות הקושר והמתיר ודברים שהם מעין מלאכה, ובכל זאת מותר לעשותם.

בפרק ששה עשר "כל כתבי" מבואר מה מותר ומה אסור לעשות כשיש דליקה בשבת, אלו דברים מותר להוציא ולטלטל, ובמי מותר להיעזר. ומדיון זה מגיעים להכללה.

בפרק שבעה עשר "כל הכלים" שבו עיקר הבירור של דיני מוקצה לסוגיו.

מתוך הדיון בדיני מוקצה באים לברר בפרק שמונה עשר "מפנין" מה הם הדברים הנראים כמלאכה ובכל זאת הותרו מפני הצורך – אם משום צורך האורחים או צער בעלי-חיים או רפואת אדם. פרט מיוחד בין המלאכות שהותרו בשבת מתברר בכל היקפו בפרק תשעה עשר, "ר' אליעזר דמילה", הדן במילה ביום השבת, ואגב כך בדיני מילה כולם.

מפרק עשרים "תולין" דנים בהלכות איסורם של כמה דברים מפני כבוד השבת או גזירת חכמים, ובהיתר דברים הדומים למלאכה מפני צורכם וחשיבותם. בפרק "תולין" נתבררו מקצת דברים הדומים למלאכה בניה ומקצת איסורי טלטול.

הפרק העשרים ואחד "נוטל" דן בעיקר הדברים שהותרו בטלטול בשבת.

ובפרק העשרים ושנים "חבית" בדברים שאינם מלאכות מפורשות, אבל מקצתם תולדות למלאכות האסורות, מה מהן הותר בשבת. בפרק עשרים ושלשה "שואל" מתבררות ההלכות הקשורות באיסור מקח וממכר בשבת, לכל גדריהן.

פרק עשרים וארבעה "מי שהחשיך" עוסק בעיקר דיני שביטת הבהמה, ובמקצת הלכות מענינים שונים, מה התירו חכמים לעשות ביום השבת.

גדול", בו מוסבר תוקף האיסורים השונים בשבת, ומנין המלאכות האסורות בה.

מן הפרק השמיני "המוציא יין" ואילך פירוט של דיני ההוצאה בשבת, מה הם השיעורים שיש בהם חשיבות – ואיסור הוצאה – בחומרים שונים.

בירור זה נמשך במדה מסוימת אף בפרק התשיעי "ר' עקיבא" אלא שרובו של הפרק עוסק בנושאים שאינם שייכים למסכת שבת, והובאו רק מתוך קשרי מחשבה.

סיום פרטי דיני ההוצאה בפרק העשירי "המצניע".

בפרק אחר עשר "הזורק" מתבררים יסודות מלאכת ההוצאה, ושתי המלאכות הקרובות לה – הזורק והמושיט.

בפרק שנים עשר "הבונה" נדונות מלאכות הבונה, החורש והכותב. בפרק שלשה עשר "האורג" נדונות מלאכות האריגה, התפירה ושאר המלאכות הקשורות בעשיית הבגדים, וכמו כן מלאכת הצייד.

סיום הדיון במלאכה זו בפרק ארבעה עשר "שמונה שרצים" ובו דנים גם בכמה דברים שנאסרו מדברי חכמים משום גזירה ומשום שבות.

בפרק חמשה עשר "ואלו קשרים" נדונות מלאכות הקושר והמתיר ודברים שהם מעין מלאכה, ובכל זאת מותר לעשותם.

בפרק ששה עשר "כל כתבי" מבואר מה מותר ומה אסור לעשות כשיש דליקה בשבת, אלו דברים מותר להוציא ולטלטל, ובמי מותר להיעזר. ומדיון זה מגיעים להכללה.

בפרק שבעה עשר "כל הכלים" שבו עיקר הבירור של דיני מוקצה לסוגיו.

מתוך הדיון בדיני מוקצה באים לברר בפרק שמונה עשר "מפנין" מה הם הדברים הנראים כמלאכה ובכל זאת הותרו מפני הצורך – אם משום צורך האורחים או צער בעלי-חיים או רפואת אדם. פרט מיוחד בין המלאכות שהותרו בשבת מתברר בכל היקפו בפרק תשעה עשר, "ר' אליעזר דמילה", הדן במילה ביום השבת, ואגב כך בדיני מילה כולם.

מפרק עשרים "תולין" דנים בהלכות איסורם של כמה דברים מפני כבוד השבת או גזירת חכמים, ובהיתר דברים הדומים למלאכה מפני צורכם וחשיבותם. בפרק "תולין" נתבררו מקצת דברים הדומים למלאכה בניה ומקצת איסורי טלטול.

הפרק העשרים ואחד "נוטל" דן בעיקר הדברים שהותרו בטלטול בשבת.

ובפרק העשרים ושנים "חבית" בדברים שאינם מלאכות מפורשות, אבל מקצתם תולדות למלאכות האסורות, מה מהן הותר בשבת. בפרק עשרים ושלשה "שואל" מתבררות ההלכות הקשורות באיסור מקח וממכר בשבת, לכל גדריהן.

פרק עשרים וארבעה "מי שהחשיך" עוסק בעיקר דיני שביטת הבהמה, ובמקצת הלכות מענינים שונים, מה התירו חכמים לעשות ביום השבת.

פתיחה לפרק "יצואות השבת"

"שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקמו ביום השביעי".
 "ולא תוציאו משא מבתים ביום השבת וכל מלאכה לא תעשו וקדשתם את יום השבת פאשר צויתי את אבותיכם".
 (שמות, טז, כט)
 (ירמיה יז, כב)

הרבים. חלל רשות הרבים דינו כרשות הרבים רק עד לגובה של עשרה טפחים מקרקעה.

על שתי רשויות אלה שצייקן מדברי תורה הוסיפו חכמים רשות שלישית – כרמלית: כל מקום הראוי מצד שטחו להיות רשות היחיד, ואין לו מחיצה או הבדל גובה מספיק, ואין הרבים משתמשים בו, כגון שדות וימים, גזרו חכמים שיהא דינו לכל דבר כרשות הרבים.

מקום מסוים ומוגדר שאין בשטחו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, או חלל רשות הרבים והכרמלית למעלה מעשרה טפחים, הריהם מקום פטור, ואין איסורי ההוצאה והטלטול בשבת חלים בהם כלל.

חלק אחר באיסורי הוצאה הוא האיסור לטלטל חפץ ארבע אמות בתוך תחום רשות הרבים עצמה (ובכלל זה האיסור, מדברי חכמים, לטלטל בכרמלית).

אין חייבים מן התורה בכל איסורי הוצאה בשבת אלא אם כן נלקח החפץ ממקומו (עקירה) והונח במקום אחר (הנחה), ומלאכה זו חייבים עליה כרת (במזיד) או קרבן חטאת (בשוגג) כמו בשאר חילולי שבת החמורים.

מתוך הסתמכות על הכללים האלה דנים במשנה ובגמרא בפרק זה באיסורי ההוצאה בשבת ובגדרים וסייגי חכמים שנוספו עליהם.

עיקר ענינו של פרק זה – בפרטים שונים של איסורי הוצאה וטלטול בשבת.

ההוצאה (הוצאת משא), כמלאכה אסורה ביום השבת, רמוזה בתורה ומפורשת בדברי הנביאים. ואם כי היא כלולה במשנה במלאכות האסורות בשבת, היא מהווה יחידה לעצמה, וגדריה שונים בהרבה מאלה של שאר המלאכות.

באיסורי ההוצאה שני חלקים יסודיים. החשוב שבהם – האיסור להעביר חפץ מרשות אחת לרשות אחרת, כגון מרשות היחיד לרשות הרבים. קביעת הרשויות-התחומים בשבת מיוחדת במינה, וגדריה אינם זהים עם חלוקת התחומים, לא מבחינת הקנין ולא מבחינת השימוש בהם.

ארבע רשויות הן לענין שבת: רשות היחיד, רשות הרבים, כרמלית ומקום פטור.

כל מקום שיש בו שטח של ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, ונבדל מסביבתו בהבדל גובה של עשרה טפחים, אם על ידי מחיצה בגובה זה הגודרת אותו, או שהיה מקום זה מוגבה מסביבתו או נמוך ממנה – הרי זה רשות היחיד (גם אם הוא מבחינה משפטית רכוש הרבים). כל החלל מעל לרשות היחיד ("אוויר רשות היחיד") נדון כמוה.

מקום שרחבו לפחות שש עשרה אמה, והרבים (ויש אומרים: ששים רבוא איש) משתמשים בו תמיד – הרי זה רשות

מסורת הש"ס

א. שבועות ה,א.

גרסות

השבת בכת"מ: שבת.

א משנה יציאות (הוצאות) מרשות לרשות האסורות ביום השבת, הרי הן בעיקרו של דבר שתיים שהן ארבע בפנים, שיש שתי פעולות יסודיות השייכות באדם הנמצא בפנים, ברשות היחיד, והן מתחלקות בפרטיהן לארבעה מקרים, וכן שתיים שהן ארבע בחוץ. ומברורים: כיצד הם המקרים עליהם מדובר? העני עומד בחוץ ברחוב רשות הרבים, ובעל הבית עומד בפנים, ברשות היחיד. מקרה ראשון: פשט (הושיט) העני את ידו לפנים רשות היחיד כשבידו חפץ שנטלו מרשות הרבים בה הוא עומד, ונתן את החפץ לתוך ידו של בעל הבית הנמצא ברשות היחיד – הרי שעשה בכך מלאכה של הוצאה מרשות הרבים לרשות היחיד. או שנטל מתוכה, מתוך ידו של בעל הבית דבר מה והוציא אותו לחוץ, שבמקרה זה עשה מלאכה של הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, ובשני המקרים הללו העני הוא שעשה את המלאכה בשלימותה,

השבת שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ, כיצד? העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים, פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית, או שנטל מתוכה והוציא –

משנה יציאות השבת – הוצאות שמרשות לרשות האסורות לשבת, ונגמרה מפרש להכנסות נמי קא קרי יציאות, הואיל ומוציא מרשות לרשות. שתיים שהן ארבע בפנים – לאותן העומדים בפנים, שמים מן המורה – הוצאה והכנסה דבעל הבית. וזכרן "הזרק" (שבת נ,ג) כרישה נפקא לן מ"ויאלו משה ויעצרו קול צמחנה" וגו' – לא תפיקו מרשות היחיד לרשות הרבים להביא נדבה למחנה לוייה, ויום השבת היה כדליף המס. ועל שמים אלו חייב מטאת על שגגתו, ועל זדונו כרת, ועל המלאכה סקילה. וכן כלל מלאכת שבת. שהן ארבע – מדצריהם הוסיפו שמים לאסור לכתחלה, ואם עשה פטור. ולקמן מפרש להו ואילו. ושתיים שהן ארבע בחוץ – שמים מן המורה – הוצאה והכנסה דעני העומד בחוץ, ושמים מדצריהם – כשהמלאכה נעשית על ידי שנים, זה עוקר וזה מניח – לכתחלה אסור, ואם עשה – פטור, כדליף נגמרה (שבת ג,א):

"שנים שעשאוה פטורים". פשט העני את ידו – וחפץ צמחה, ונתן לתוך ידו דבעל הבית – דעציד ליה עקירה [צרכות היחיד] והגמה [צרכות הרבים]. או שנטל מתוכה והוציא – החפץ, והניח צרכות הרבים, דעציד ליה עקירה [צרכות היחיד] והגמה [צרכות הרבים].

תוספות

יציאות השבת שתיים שהן ארבע – הקשה רבינו יצחק בן אשר: דדיני הוצאות שבת היה לו לשנות גבי אבות מלאכות, אחר פרק "כלל גדול" לקמן (עג,א), דהתם קתני אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וקתני הוצאה לבסוף, והוה ליה להתחיל כסדר, בדברים דמיררי בערב שבת מבעוד יום, כגון: לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה, אין שורין דיו וסמנין ואין צולין בשר; ואחר כך "במה מדליקין" ו"כירה" ו"במה טומנין", שהם דברים הנוהגים עם חשיכה ואחר כך "במה בהמה" ו"במה אשה יוצאה" – דברים הנוהגים בשבת עצמו, ושוב אבות מלאכות של שבת. ודרך התנא לשנות כסדר זה, כמו שמצינו בפסחים, דמתחיל לבילל ארבעה עשר, ושוב בארבעה עשר, ושוב בשחיתת פסחים שהוא בין הערבים, ואחר כך שונה מאכילת פסחים שהוא בלילה. וכן ביומא, מתחיל בשבעה ימים קודם יום הכפורים, ואחר כך בערב יום הכפורים, ואחר כך ליל יום הכפורים. ותיירך: דהוצאה חביבא ליה לאקדומי, משום דממשנה זו שמעינן כמה דברים: הוצאה והכנסה דעני ועשיר, ודבעינן עקירה והנחה, ושנים שעשאוה פטורין וידו של אדם חשובה לו כארבעה על ארבעה, וידו של אדם אינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים. ורבינו תם מפרש: דדבר ההוה רגיל התלמוד לשנות תחילה. וכן במסכת בבא קמא (ב,א): "השור והבור המבעה וההבער", ולא נקט כסדר הפרשה. וכן מפרש רב האי גבי ארבעה צריכין להודות בפרק "הרואה" (ברכות נד,ב) דלא נקט התלמוד כסדר הפסוק. ועוד מפרש רבינו תם: דפתח ביציאות משום דבעי למימר "לא יצא החייט במחטו". אף על גב דלא שנה המלכו משום אין נותנין כלים לכובס, ולא המבעיר משום "במה טומנין", הוצאה הוצרך לשנות טפי – משום דמלאכה גרועה היא כמו שאפרש.

יציאות – הוצאות הוה ליה למתניתין, אלא נקט יציאות – לישנא דקרא: "אל יצא איש ממקומו" (שמות טז), ודרשינן מינה (עירובין יז,ב) הוצאה, אל יצא עם הכלי ללקט המן.

שתיים שהן ארבע בפנים – כן נראה כמו שמפרש רש"י כאן: דמפנים – היינו לבעל הבית העומד בפנים, ובחוץ – היינו לעני העומד בחוץ. שתיים – הוצאות והכנסות דחייבו, שהן ארבע – הוצאות והכנסות דפטור. ובשבועות פירש רש"י: בפנים – היינו הכנסות פנים, שנים דחייבו דעני ודעשיר, ושנים דפטור. ובחוץ – היינו הוצאות חוץ. ואין נראה, מדפירש מילי דעני לחוד ומילי דעשיר לחוד, משמע כפי שפירש כאן. ולפירוש דהתם לא היה לו לערב הוצאות והכנסות יחד. ומיהו, שמא לפי שהיה צריך להאריך אם היה בא לפרש הוצאות לבד [והכנסות לבד]. מכל מקום אין נראה לרבינו אלחנן, מדקאמר בגמרא: דיקא נמי דקתני יציאות, וקמפרש הכנסות לאלתר. ולא דייק מדקתני "בפנים".

קיונים

יציאות השבת כמה וכמה טעמים ניתנו לכך שנתחת המסכת דווקא בהוצאות (ועיין בתוספות). והיו שהסבירו שטעמו של דבר משום שהמסכת בכללה מסודרת לפי סדר הזמן, ומתחילה בדברים האסורים מיד בכניסת השבת, ואחר מענייני הזהירות הוא בהוצאת חפץ החוצה – ולכן הוצרך להקדים הלכה זו (ר"ת, ר"ן, רשב"א). והיו שפירשו שמאחר שענין הוצאה נובע מן הפסוק "אל יצא איש ממקומו" (שמות טז, כט) המוקדם בתורה לשאר כל איסורי המלאכה בשבת, לכך הקדימוהו חז"ל בגמרא (פני"י).

בחוץ... בפנים יש מפרשים ש"בפנים" הכוונה מבחינת החפץ – שהוא נכנס פנימה, ולפי זה ברור ההמשך שאכן מביאים דוגמה של הכנסת החפץ אל רשת היחיד (רמב"ן). **כיצד העני עומד וכו'** יש מקום לתמוה משום מה לא נקטה המשנה במקרה הפשוט ביותר של העברה מרשות לרשות – כשאדם הולך מרשות היחיד לרשות הרבים והחפץ בידו. ואולם מאחר שהכוונה היתה במשנה זו להראות את צד החידוש שבהלכה זו, הביאו כאן מקרה מורכב יותר, שאדם העומד ברשות אחת עושה מלאכה ברשות

האחרת, ומתחייב בכך (צל"ח).

אורה ההלכה

יציאות השבת וכו' מן התורה העוקר חפץ מרשות הרבים ומכניסו לרשות היחיד ומניחו שם, או עקרו מרשות היחיד והניחו ברשות הרבים – חייב. ואם רק עקר את החפץ והניחו אחר ברשות אחרת – שניהם פטורים מדין תורה ואסורים מדברי סופרים. והוא הדין כאשר מקבל החפץ או נותנו לא עשה מלאכה כלל, וכגון שנתן המוציא את החפץ לתוך יד המקבל, או שהיה החפץ בתוך יד הנותן ונטלו המקבל מתוך ידו בלא סיועו, שאף שרק אחד מהם עשה את המלאכה, מכל מקום כיוון שלא היה הדבר נעשה בלי שיתוף השני, יש בכך איסור משום "לפני עיוור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד). (רמב"ם ספר זמנים הלכות שבת פ"ב ה"ט. שם פ"ג ה"ב. שם ה"ז. שו"ע או"ח שמו, א).

מסורת הש"ס
 ב. שבת צב,א.
 ג. שבועות ב,א.

ועל כן העני חייב ובעל הבית פטור. מקרה אחר של הוצאה והכנסה הנעשה מתוך רשות היחיד מבוואר, כאשר פשט בעל הבית את ידו לחוץ, לרשות הרבים, כשבידו חפץ שנטל מרשות היחיד, ונתן את החפץ לתוך ידו של העני הנמצא ברשות הרבים — הרי שהוציא חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים. או שנטל בעל הבית חפץ מתוכה של יד העני הנמצא ברשות הרבים, והכניס אותו אליו לרשות היחיד, במקרים אלה רק בעל הבית הוא שעשה את מלאכת ההוצאה, ולכן בעל הבית חייב והעני פטור.

אלה הם אופני ההוצאה וההכנסה בפנים ובחוץ האסורות מן התורה, שהעושה אותן חייב. בארבעה מקרים אחרים המובאים כאן לא נעשתה מלאכה שלימה על ידי אף אחד מן האנשים המעורבים במלאכה, וכגון: פשט העני הנמצא ברשות הרבים את

ידו כשבתוכה חפץ שעקר ממקומו ברשות הרבים לפניו, ונטל בעל הבית את החפץ מתוכה והניחו בתוך הבית, ברשות היחיד, הרי שפעולת ההכנסה נעשתה על ידי שני האנשים, וכל אחד מהם עשה חצי מלאכה, או שנתן בעל הבית חפץ לתוכה, לתוך ידו של העני המצוייה בתוך הבית, והעני הוציא את החפץ והעבירו לרשות הרבים — אמנם נעשתה כאן מלאכת הוצאה ואולם מאחר שלא עשאה אדם אחד בשלימותה לכן במקרים כגון אלה שניהם פטורים. וכן אם פשט בעל הבית את ידו לחוץ, לרשות הרבים ובה חפץ שעקר מרשות היחיד, ונטל העני את החפץ מתוכה והניחו ברשות הרבים, או שנתן העני חפץ לתוכה, לתוך יד בעל הבית, והכניס בעל הבית את החפץ לרשות היחיד — שניהם פטורים, שכל אחד מהם לא עשה אלא חצי מלאכה.

ב גמרא שנינו במשנתנו "יציאות השבת שתיים שהן ארבע", ובדומה לכך תנן התם [שנינו שם] במסכת שבועות: **שבועות** שחייב אדם בקרבן אם הפירן, הרי הן שתיים שהן ארבע, האחת, אם נשבע אדם שיעשה בעתיד פעולה מסויימת, והאחרת, שיימנע מלעשותה — הרי שתיים מהן מפורשות בתורה, וכן יש להוסיף מריבוי בלשון המקרא עוד שתיים: אם נשבע אדם שעשה כבר פעולה ידועה, או שלא עשאה.

ובתולדות דהוצאה ומלאכה לא חיישין לא חיישין שיהא במשכן אלא אבות בלבד, ובתולדות דהוצאה בעינן שיהא במשכן. דתנן ב"הזורק" (צו,א): שתי גוזזטראות זו כנגד זו המושיט והזורק מזו לזו פטור, היו שתיהן בדיוטא אחת — הזורק פטור, והמושיט חייב, שכך היתה עבודת לויים. ובריש "הזורק" (שבת צו,ב) נמי בעי: הזורק ארבע אמות ברשות הרבים מנלן? ודחיק לאשכחינהו במשכן, עד דמסיק: כל ארבע אמות ברשות הרבים הלכתא גמירי לה, וכל אלו — תולדה דהוצאה נינהו, ולא אבות, שאין אבות אלא ארבעים חסר אחת. וגבי הכנסה נמי אמרינן בפרק "במה טומנין" (שבת מט,ב): הם העלו קרשים מקרקע לעגלה — אף אתם אל תכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד. ואם תאמר: כיון דהכנסה היתה במשכן, מה צריך תו לקמן ב"הזורק" (צו,ב) לפרושי דסברא הוא: מה לי אפוקי, מה לי עיולי, דהזורק ארבע אמות ברשות הרבים משמע דאי הוה משכחת לה במשכן הוה ניחא ליה אף על גב דהתם ליכא סברא? ויש לומר: דאיצטריך סברא להכנסה דבעל הבית, דלא הוה במשכן. דהם העלו קרשים כו' — היינו הכנסה דעני, דמסתמא בקרקע היו עומדים שהוא רשות הרבים. ואם תאמר: כיון דאיכא סברא, אמאי איצטריך ב"במה טומנין" למימר דהכנסה היתה במשכן? ויש לומר: דתנא ליה איידי דבעי למיתני הם הורידו קרשים מעגלה, ואתם אל תוציאו כו', אף על גב דהוצאה נפקא לן מקרא בהדיא, איצטריך למיתני שהיתה במשכן, משום דקתני ברישא בברייתא: אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן, ואם לא היה מוצא הוצאה במשכן הייתי מחייב בכל מלאכות הדומות למלאכה גמורה, אף על פי שלא היה במשכן כמו בהוצאה. והא דאסמוך קרא דשבת למלאכת המשכן — הוה דרשינן למילתא אחריתא.

שבועות שתיים שהן ארבע — בריש שבועות (ג,א) מפרש: שתיים — אוכל ולא אוכל, דכתיב בהדיא בקרא: "להרע או להטיב" — דהיינו להבא, שהן ארבע: אכלתי ולא אכלתי, דאתי מדרשא. והא דלא מפרש שהן ארבע: אזורק ולא אזורק, והוה אתיא כולה כרבי ישמעאל, ולא הוה צריך לאוקומי בתרי תנאי — משום דמתניתין בפרק שלישי (יט,ב) תנן בהדיא שהן ארבע — אכלתי ולא אכלתי, ואם תאמר: אמאי לא קתני שתיים שהן שמונה: [אוכל ולא אוכל], אכלתי ולא אכלתי, אזורק ולא אזורק, זרקתי ולא זרקתי? ונראה דלכך פירש רש"י בריש שבועות שאינו שונה אלא דבר וחילופו. ורבינו יצחק תירץ: דלא נקט אלא אכלתי ולא אכלתי — משום דפליג רבי ישמעאל, והוי רבותא טפי. אבל אזורק ולא אזורק דמודה רבינו יצחק — לא חש למיתני. ואם תאמר: וגבי שבת, אמאי קתני שתיים שהן ארבע ותו לא? ליתני נמי מושיט, ומעביר מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים דחייב — כדאמר לקמן (צו,ב), וזורק מרשות היחיד לרשות הרבים, ומרשות הרבים לרשות היחיד! ויש לומר: דלא קתני אלא הכנסה דדמיא להוצאה, שהוא מרשות היחיד לרשות הרבים, לאפוקי מושיט ומעביר שהוא מרשות היחיד לרשות היחיד. וזריקה נמי לא דמיא להוצאה, שזה בהולכה ביד וזה בזריקה.

העני חייב — שעשה מלאכה שלמה, והרי שמים מן התורה לעומד צחן. ובעל הבית פטור — פטור לגמרי, ואפילו לכתחלה מותר, דהא לאו מידי עבד. והכי מפרש בגמרא (ג,א). פשט בעל הבית כו' בעל הבית חייב — והרי שמים מן התורה לעומד צפנים. פשט העני את כו' — דעמיד ליה עקירה ונטל בעל הבית מתוכה והניח צפנים, ועמיד ליה בעל הבית הנחה. או שנתן לתוכה — דעמיד ליה בעל הבית עקירה, והוליא העני והניח. שניהם פטורים — שלא עשה האחד מלאכה שלימה, אצל אסורין לעשות כן לכתחלה, שמה יצאו כל אחד ואחד לעשות מלאכה שלימה בשבת. הרי שמים מדבריהם, אחת לעני צחן ואחת לבעל הבית צפנים. ואם תאמר: שנים הן לכל אחד ואחד, עקירה לעני ועקירה לבעל הבית, הנחה לעני והנחה לבעל הבית — לקמן פריך לה, ומשני: דלא תשיע אלא עקירות, שהן תחלת המלאכה, ואיכא למימר שמה יגמרנה.

גמרא תנן התם — במסכת שבועות. שבועות שתיים — שזעומ של צטיו להרע או להטיב, שמים הן להחייב עליהן קרבן עולה ויורד האמור צפרשה (ויקרא ט). דנפקי מ"להרע או להטיב" דמשמע להנא: אוכל ולא אוכל. שהן ארבע — יש לך לרבות עוד שמים מריבוי הכמוז "לכל אשר יצטא האדם" — לרבות לשעבר: אכלתי ולא אכל, לא אכלתי ולא אכל.

תוספות

פשט בעל הבית את ידו כו' — תימה לרבינו יצחק: אמאי צריך למתני תרתי, דעני ודבעל הבית? וכן בריש שבועות דמפרש בגמרא (ג,א) שתיים דעני ודבעל הבית, מה שייד לקרותו שתיים, מה לי עני מה לי עשיר? ונראה לרבינו יצחק דאיצטריך לאשמעינן, משום דהוצאה מלאכה גרועה היא. דמה לי מוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, מה לי מוציא מרשות היחיד לרשות היחיד. ולא הוה גמירין הוצאה דעני מבעל הבית, ולא בעל הבית מעני. ותדע, מדאיצטריך תרי קראי בהוצאה, כדנפקא לן בריש "הזורק" (צו,ב) מ"ויוכלא העם מהביאי", ובסוף פרק קמא דעירובין (יז,ב) נפקא לן מקרא אחריתא, דדרשינן: "יאל יצא איש ממקומו" — אל יוציא, והתם פירשתי. והיינו משום

דמלאכה גרועה היא איצטריך תרווייהו, חד לעני וחד לעשיר. וכן בכל תולדות דאבות מלאכות לא חיישין שיהא במשכן אלא אבות בלבד, ובתולדות דהוצאה בעינן שיהא במשכן. דתנן ב"הזורק" (צו,א): שתי גוזזטראות זו כנגד זו המושיט והזורק מזו לזו פטור, היו שתיהן בדיוטא אחת — הזורק פטור, והמושיט חייב, שכך היתה עבודת לויים. ובריש "הזורק" (שבת צו,ב) נמי בעי: הזורק ארבע אמות ברשות הרבים מנלן? ודחיק לאשכחינהו במשכן, עד דמסיק: כל ארבע אמות ברשות הרבים הלכתא גמירי לה, וכל אלו — תולדה דהוצאה נינהו, ולא אבות, שאין אבות אלא ארבעים חסר אחת. וגבי הכנסה נמי אמרינן בפרק "במה טומנין" (שבת מט,ב): הם העלו קרשים מקרקע לעגלה — אף אתם אל תכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד. ואם תאמר: כיון דהכנסה היתה במשכן, מה צריך תו לקמן ב"הזורק" (צו,ב) לפרושי דסברא הוא: מה לי אפוקי, מה לי עיולי, דהזורק ארבע אמות ברשות הרבים משמע דאי הוה משכחת לה במשכן הוה ניחא ליה אף על גב דהתם ליכא סברא? ויש לומר: דאיצטריך סברא להכנסה דבעל הבית, דלא הוה במשכן. דהם העלו קרשים כו' — היינו הכנסה דעני, דמסתמא בקרקע היו עומדים שהוא רשות הרבים. ואם תאמר: כיון דאיכא סברא, אמאי איצטריך ב"במה טומנין" למימר דהכנסה היתה במשכן? ויש לומר: דתנא ליה איידי דבעי למיתני הם הורידו קרשים מעגלה, ואתם אל תוציאו כו', אף על גב דהוצאה נפקא לן מקרא בהדיא, איצטריך למיתני שהיתה במשכן, משום דקתני ברישא בברייתא: אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן, ואם לא היה מוצא הוצאה במשכן הייתי מחייב בכל מלאכות הדומות למלאכה גמורה, אף על פי שלא היה במשכן כמו בהוצאה. והא דאסמוך קרא דשבת למלאכת המשכן — הוה דרשינן למילתא אחריתא.

שבועות שתיים שהן ארבע — בריש שבועות (ג,א) מפרש: שתיים — אוכל ולא אוכל, דכתיב בהדיא בקרא: "להרע או להטיב" — דהיינו להבא, שהן ארבע: אכלתי ולא אכלתי, דאתי מדרשא. והא דלא מפרש שהן ארבע: אזורק ולא אזורק, והוה אתיא כולה כרבי ישמעאל, ולא הוה צריך לאוקומי בתרי תנאי — משום דמתניתין בפרק שלישי (יט,ב) תנן בהדיא שהן ארבע — אכלתי ולא אכלתי, ואם תאמר: אמאי לא קתני שתיים שהן שמונה: [אוכל ולא אוכל], אכלתי ולא אכלתי, אזורק ולא אזורק, זרקתי ולא זרקתי? ונראה דלכך פירש רש"י בריש שבועות שאינו שונה אלא דבר וחילופו. ורבינו יצחק תירץ: דלא נקט אלא אכלתי ולא אכלתי — משום דפליג רבי ישמעאל, והוי רבותא טפי. אבל אזורק ולא אזורק דמודה רבינו יצחק — לא חש למיתני. ואם תאמר: וגבי שבת, אמאי קתני שתיים שהן ארבע ותו לא? ליתני נמי מושיט, ומעביר מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים דחייב — כדאמר לקמן (צו,ב), וזורק מרשות היחיד לרשות הרבים, ומרשות הרבים לרשות היחיד! ויש לומר: דלא קתני אלא הכנסה דדמיא להוצאה, שהוא מרשות היחיד לרשות הרבים, לאפוקי מושיט ומעביר שהוא מרשות היחיד לרשות היחיד. וזריקה נמי לא דמיא להוצאה, שזה בהולכה ביד וזה בזריקה.

ידיעות הטומאה — האמורות בקרבן עולה ויורד (ויקרא ה): "או נפש כי מגע" וגו'. ואמרינן במסכת שבת (ו,ז) שאין הכתוב מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו, שלאחר שנטמא אכל קודש או נכנס למקדש. וילפינן התם (דף) שאינו מחייב אלא זידיעה תחלה וידיעה בסוף והעלם זינתיים. כגון שידע שנטמא, ונעלם ממנו טומאה ואכל קדש, ומשאל ידע שאכלו בטומאה. שמים הן ממשמעות הכתוב (שם): "ונעלם ממנו והוא טמא", משמע שנעלם ממנו טומאה, אצל זכור הוא שאכל קדש וזוהו מקדש, הרי שמים: העלם טומאה לגבי קדש, והעלם טומאה לגבי מקדש. שהן ארבע — יש לך לרבות עוד שמים מריבוי "ונעלם" ו"ונעלם" שמי פעמים, לרבות את הזכור לטומאה, אצל נעלם ממנו קדש, כסבור שחולין הן, או נעלם ממנו מקדש. מראות נגעים — ליטמא צהן, שנים הן — שאת וצהרת. שהן ארבע — מריבוי "ספחת" שהוא משמע טפילה, כמו "ספחת נא אל אחת" וגו' (שמואל א ג), מרבה טפילה לזו ולזו, תולדה לשאת ותולדה לצהרת. ושנו חכמים: צהרת — עזה כשגל, שניה לה — כסיד ההיכל, שאת — כלמר לנן, שניה לה — כקרוס ציה.

מראה לשון זכר הוא, משום הכי מני שנים שהן ארבעה. תני אבות ותולדות — יציאות והכנסות, שהיציאות אבות הן. דמ"ועיצו קול צמחנה" (שמות לו) לא משמע אלא הוצאות, אלא מסביר אמרינן (ברש"י "הזורק" נ,ג): מכי מרשות לרשות קפיד קרא, מה לי אפוקי מה לי עיולי. תרתי הויין — דעני ודבעל הבית. ומאי 'שהן ארבע' דקמיני התם? מהן לחיוב ומהן לפטור — יציאות דעני ודבעל הבית — לחיוב, ויציאות שמים של פטור — שמי עקירות של הוצאה, כגון: פשט צעל הבית ידו מלאה לחון ונטל עני מתוכה — הכי פטור של צעל הבית, דקחשיב ליה תנא דמתניתין. וכגון: פשט העני ידו ריקנית לפניו ונתן צעל הבית לתוכה — הכי פטור שמי של הוצאה שהוא אסור לתחלה, דגורין שמיא יעשה הנחה על עקירתו, והיינו שהן ארבע דקמיני תם. הא דומיא דמראות נגעים קתני לה מה התם כוליהו לחיובא — שצאיזו מהן שנטמא זה ונכנס למקדש — חייב. ולהכי פריך ממרלות נגעים, דאילו שבעות וידיעות — פלוגתא היא, דאיכא מאן דאמר שבעות (כהא) אינו חייב אלא על העמיד לנא, וידיעות נמי איכא למאן דאמר (שם יד,ג) אינו חייב אלא על העלם טומאה.

תוספות

ידיעות הטומאה כו' — ואם תאמר: ואמאי לא קתני "העלמות שמים שהן ארבע, העלם טומאה ואכל קדש או נכנס למקדש, שהן ארבע: העלם קדש והעלם מקדש" והוה אתי שפיר, דלא מצי למיפרך: הני תמי הויין, כדפריך אידיעות! ויש לומר: דנקט ידיעות, כדמפרש התם (שבעות יד,ב): ידיעות קמייתא דליתנהו בכל התורה כולה — קחשיב, בתרייתא דאיתנהו בכל התורה — לא קחשיב. אי נמי: ידיעות בתרייתא דמייתי לדידי קרבן קחשיב, ולהתא ליטמא ידיעות קמייתא קחשיב — לא שייך למיתני גבי שבעות ושבת ידיעות שבעות וידיעות שבת. ולאידך ליטמא נמי, דקאמר ידיעות בתרייתא דמייתי לדידי קרבן — קחשיב, לא תנא בהו ידיעות — כיון דחילוק שמים שהן ארבע משכחת באיסורא גופיה, אבל גבי טומאה החילוק דשמים שהן ארבע אינו בא אלא מחמת הידיעה.

מראות נגעים וכו' — ברוב ספרים גרס: "שנים שהן ארבעה" (ובחיים פח,ב). ברוב ספרים גרס מראות נגעים רבי דוסא אומר שלשים וששה, עקביא בן מהללאל אומר שבעים ושנים. דממראה יאמר מראות, כמו ממחנה מחנות, וכי היכי דכתיב: "ועתה הייתי לשני מחנות" (בראשית לב), הכי נמי קתני שפיר מראות שנים. ואף על גב דהתם חשיב כולי האי, והכא לא חשיב אלא שנים שהן ארבעה — התם חשיב פתיכין, ונגעי אדם וראש וזקן ונגעי בתים, והכא לא חשיב אלא לבנות, כדתנן במסכת נגעים (פרק ראשון משנה א) ומייתי לה בפרק קמא דשבעות (ה,א): בהרת עזה — כשגל, שניה לה — כסיד ההיכל כו'.

התם דלאו עיקר שבת אבות תני ותולדות לא תני — ואם תאמר: והא במראות נגעים תני אבות ותולדות, כדמפרש בשבעות, שהן ארבע: שאת ותולדות, בהרת ותולדות, אף על גב דהתם לאו עיקר נגעים הוא! ויש לומר: דלא דמי, דתולדות דנגעים — כתיבי, ותולדות דשבת — לא כתיבי. **והא** דומיא דמראות נגעים קתני — הא דנקט מראות נגעים טפי משבעות וידיעות — משום דאינהו גופיהו לא ידעינן דהוו לחו כוליהו לחיובא אלא משום דדומיא דמראות נגעים קתני, דכוליהו איכא פלוגתא, בר ממראות נגעים.

מסורת הש"ס

- נגעים פ"א מ"א (בהרחבה). תו"כ נגעים פ"ב.
- שבעות ה,ב.

גרסות

מראות נגעים... יציאות השבת בכת"י ובמקבילה חסדר הפוך.

וכן ידיעות הטומאה שמים שהן ארבע. שיש איסור חמור שיגע אדם טמא בדבר מקודש. ואולם כדי שיתחייב הנוגע בהבאת קרבן על חטא זה שחטא, דרוש שתהיה לו ידיעה ברורה לפני המעשה ולאחריו. שני הסוגים הפשוטים של שגגה בנושא זה הם: האחד, כששכח אדם שנטמא ואחר כך אכל בשר קודש (של קרבן), ולאחר מכן נזכר שוב שהוא טמא, ומקרה אחר — שידע שהוא טמא ושכח ונכנס לבית המקדש, ונזכר שוב לאחר מכן שהוא טמא. על שני מקרים אלה אפשר להוסיף עוד שניים: כשזכר בשעת האכילה שהוא טמא, אלא ששכח שהדבר שהוא אוכל הוא בשר קודש, או ששכח בשעת האכילה שהוא עומד להכנס למקדש. וכן לגבי מראות נגעים (בצרעת) הריהם שנים שהם ארבעה. שכן בתורה (ויקרא פרק י"ג) מוזכרים שני סוגי מראות: הבהרת והשאת. והוסיפו עליהם גם תולדות — נגעים שאינם לבנים כמו הנגע המוגדר בתורה, ויש תוספת לנגע הבהרת וגם לנגע השאת. וכן נזכר שם שיציאות השבת הן שמים שהן ארבע.

א ושואלים: מאי שנא הכא [במה]

שונה כאן] במשנתנו שנאמר בה בלשון "שמים שהן ארבע בפנים ושמים שהן ארבע בחוץ", ומאי שנא התם [ובמה שונה שם] במסכת שבעות שנאמר שם בדין הוצאות בשבת בלשון "שמים שהן ארבע" ותו לא [ולא עוד?] ומשיבים: הכא [כאן] במסכת שבת שבעיקר שבת הוא עוסק, על כן תני [שנחה] אבות מלאכה, שהם ההוצאות מרשות לרשות, ותני [ושנחה] גם את התולדות של המלאכה, שהן ההכנסות מרשות אחת לחבירתה. ואילו התם [שם] במסכת שבעות דלאו [שללא] בעיקר שבת הוא עוסק, על כן תני [שנחה] אבות ואילו תולדות הוא לא תני [ושנחה]. על כך שואלים: אבות מאי ניהו [מה הם] בענין שבת? — היציאות (ההוצאות מרשות היחיד אל רשות הרבים), ואולם יציאות הלא רק תרי הויין [שתיים הן]. האחת, שמוציא בעל הבית מרשות היחיד ונותן לעני ברשות הרבים, והאחרת, שמוציא העני מתוך ידו של בעל הבית הנמצאת ברשות היחיד ומעביר לרשות הרבים! ומה הן איפוא אותן שמים נוספות האמורות במסכת שבעות ("שהן ארבע")? וכי תימא [ואם תאמר] שבמסכת שבעות נמנות כל ארבע ההוצאות המוזכרות במשנתנו (גם אלה של החלק השני, שבהן נעשתה רק חצי מלאכה), הרי שמהן לחיוב ומהן לפטור, ודבר זה לא יתכן, והא דומיא [והרי בדומה] למראות נגעים קתני [שנחה] במשנה, ואם כן יש להקבילם ולומר כי מה התם כוליהו לחיובא [שם]. במראות נגעים, כולם, שניים שהם ארבעה, לחיוב, אף הכא נמי כוליהו לחיובא [כאן] בענין שבת כולם לחיוב! אלא אמר רב פפא כי יש להבין את הדברים כך: הכא [כאן] שבעיקר שבת הוא עוסק, על כן תני חיובי ופטורי [שנחה גם חיובים וגם פטורים]. גם מקרים של הוצאה והכנסה שיש בהם חיוב מן התורה, וגם כאלה הפטורים מן התורה,

קרבן קחשיב, ולהתא ליטמא ידיעות קמייתא קחשיב — לא שייך למיתני גבי שבעות ושבת ידיעות שבעות וידיעות שבת. ולאידך ליטמא נמי, דקאמר ידיעות בתרייתא דמייתי לדידי קרבן — קחשיב, לא תנא בהו ידיעות — כיון דחילוק שמים שהן ארבע משכחת באיסורא גופיה, אבל גבי טומאה החילוק דשמים שהן ארבע אינו בא אלא מחמת הידיעה.

מראות נגעים וכו' — ברוב ספרים גרס: "שנים שהן ארבעה" (ובחיים פח,ב). ברוב ספרים גרס מראות נגעים רבי דוסא אומר שלשים וששה, עקביא בן מהללאל אומר שבעים ושנים. דממראה יאמר מראות, כמו ממחנה מחנות, וכי היכי דכתיב: "ועתה הייתי לשני מחנות" (בראשית לב), הכי נמי קתני שפיר מראות שנים. ואף על גב דהתם חשיב כולי האי, והכא לא חשיב אלא שנים שהן ארבעה — התם חשיב פתיכין, ונגעי אדם וראש וזקן ונגעי בתים, והכא לא חשיב אלא לבנות, כדתנן במסכת נגעים (פרק ראשון משנה א) ומייתי לה בפרק קמא דשבעות (ה,א): בהרת עזה — כשגל, שניה לה — כסיד ההיכל כו'.

התם דלאו עיקר שבת אבות תני ותולדות לא תני — ואם תאמר: והא במראות נגעים תני אבות ותולדות, כדמפרש בשבעות, שהן ארבע: שאת ותולדות, בהרת ותולדות, אף על גב דהתם לאו עיקר נגעים הוא! ויש לומר: דלא דמי, דתולדות דנגעים — כתיבי, ותולדות דשבת — לא כתיבי. **והא** דומיא דמראות נגעים קתני — הא דנקט מראות נגעים טפי משבעות וידיעות — משום דאינהו גופיהו לא ידעינן דהוו לחו כוליהו לחיובא אלא משום דדומיא דמראות נגעים קתני, דכוליהו איכא פלוגתא, בר ממראות נגעים.

עיונים

תני אבות ותני תולדות מושגי "אבות" ו"תולדות" מצויים בנושאים שונים, ובכל מקום מתעוררות בעיות מה הוא היחס המדויק בין אב ותולדה. בדרך כלל מבינים שה"אבות" הינם הדברים הכתובים במפורש בתורה, וה"תולדות" הן מסקנות וסייגים שמסביב לאבות אלה. ואולם לא בכל מקרה יש הבדל הלכתי בין אב ותולדה, ואז מתעוררות הבעיות מה היא ההגדרה של "אב" ומה משמעותה (ועיין בפרק שביעי במסכת זו

ובתחילת מסכת בבא קמא). **אלא אמר רב פפא וכו'** נראה שלשיטה זו אין הוא מבחין בין מלאכת ההכנסה וההוצאה, ששתייהן נחשבות לאותה מלאכה עצמה, ולא לאב ותולדה (רמב"ן). ולשיטה זו אין בכלל הבחנה — ואפילו לשונית — בין הכנסה והוצאה. אלא גם הוצאה יכולה להיקרא "הכנסה" (ר"ב רנשבוג).

חיובי תני — כדמפרש לקמיה: שמי הולאות ושמי הכנסות, וכולן לחיוב צימק שעשאם, עמי לנדו או בעל הבית לנדו. חיובי מאי ניהו יציאות — כלומר: יציאות קתני, דמשמע הולאה. לכך מתמה: הי מחיוב קתני — על כרחך יציאות לחודיהו, ותרמי הוא דהויין! ומשני: הכנסות נמי קתני צדייהו. מדרתנן המוציא מרשות לרשות — קמשיב מנין אצות מלאכות צפרק "כלל גדול". מי לא עסקינן כו' — דהא על כרחך אהכנסה נמי חיוב דקתני מתניתין העני חיוב וקתני המוליא. מתניתין — דהכא נמי דיקא דהכנסה נמי קרי הולאה. דקתני יציאות — ועל כרחך לא מליית מפרש לה דליאות לחודיהו קאמר, ומאי "שהן ארבע" — חיובי ופטורי, דהא מפרש הכנסה צרישא, דקתני: "כיצד — פשט העני את ידו לפניו", דהיינו הכנסה, וקתני לה צפירשא דליאות. אלמא: הכנסה נמי קרי לה הולאה. רבא אמר — דקשיא לך לישנא דליאה — בין הכא בין התם רשות קתני: רשות שמיס, רשות היחיד ורשות הרבים שהן ארבע צפנים כו'. כלומר: ועל ידיהן יש לך ארבע איסורין צפנים, וכנגדן צוון, ומתן לחיוב ומתן לפטור. וההיא דשנועו — כולה לחיובא, כדאוקימנא. תרתי סרי הויין — ארבעה חיובי ותמיא פטורי: שמי עקירות לעני בלא הנחה, ושמי הנחות בלא עקירה, וכן לבעל הבית. כגון: פשט בעני את ידו מלאה לפניו ונטל בעל הבית מתוכה — או שנמן לתוכה והוליא — הרי עקירה לבעל הבית והנחה לעני, וכן פשט בעל הבית כו' דקתני לה. שיתסרי הויין — דליכא למיחשז נמי הני פטורי דמיתנו גבי חיוב, "העני חיוב ובעל הבית פטור", וכן "בעל הבית חיוב והעני פטור".

תוספות

התם דלאו עיקר שבת הוא חיובי תני פטורי לא תני — לא הוה צריך לומר משום דלאו עיקר שבת הוא אלא משום דדומיא דמראות נגעים קתני, דהוה כולחו לחיובא. אלא, משום דצריך לשנויי הכא דעיקר שבת תני חיובי ופטורי, קמסיים נמי: התם דלאו עיקר שבת הוא. וגם המקשה לא הקשה דליתני התם כי הכא, כיון דידע דדומיא דמראות נגעים קתני, אלא פריך: דליתני הכא שתיים שהן ארבע ותו לא.

וכי תימא מהן לחיוב ומהן לפטור — רש"י לא פירש כאן לפי שיטתו שבסמוך דעקירות קחשיב, ולפי שיטתו היה לו לפרש: שתיים לפטור — בעקירות דבעל הבית.

והא יציאות קתני — לא פריך אלא אמתניתין דשבועות, דהוה כולחו לחיובא, ולא משכחת אלא שתיים. אבל במתניתין דהכא משכחת לה כולחו ביציאות, כגון שלא יהיו כולם לחיובא. שתיים דהוצאה — שיש בה חיוב חטאת ופטור אבל אסור דאתי לידי חיוב חטאת, שהן ארבע: פטור אבל אסור דלא אתי לידי חיוב חטאת, ופטור ומותר בעני, וכן בעשיר לפירוש רבינו יצחק בן אשר בסמוך. ולהכי, לעיל כי משני: הכא דעיקר שבת הוא

ואילו התם דלאו [שם שלא] בעיקר שבת הוא עוסק, על כן חיובי תני [חיובים שנה], ופטורי [ואילו פטורים] לא תני [שנה]. על כך שואלים: חיובי מאי ניהו [חיובים מה הם]? — היציאות, ואולם יציאות הלא רק תרתי הויין [שתיים הן], הוצאה מבפנים והוצאה מבחוץ, ומה אם כן משמעות לשון המשנה במסכת שבועות "שהן ארבע"? ומשיבים: אפשר למנות ארבע, שתיים של הוצאה ושתיים של הכנסה, שגם המקרים של הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד נמנים במסכת שבועות. ושואלים: והא [והרי] לשון "יציאות" קתני [שנה] שם, והרי שאין מדובר בהכנסות! אמר רב אשי: התנא שם הכנסה נמי [גם כן] "הוצאה" קרי [הוא קורא] לה. ממאי [ממה] מהיכן אתה למד זאת? מדרתנן [ממה ששנינו במשנה]: המוציא מרשות לרשות — חיוב, מי לא עסקינן [האם איננו עוסקים] שם גם באופן דקא מעייל [שהוא מכניס] מרשות הרבים לרשות היחיד, וקא קרי [והוא קורא] לה בלשון "הוצאה". וטעמא מאי [ומה טעם] לשימוש לשון זה? — שכן כל עקירת חפץ ממקומו והעברתו לרשות אחרת התנא בלשון "הוצאה" קרי [קורא] לה, שאין כוונתו כשהוא עוסק בהוצאה מן הבית אל החוץ, אלא כהגדרה כללית של העברת דבר מתחומו אל תחום אחר. אמר רבינא: מתניתין נמי דיקא [משנתנו גם כן מדוייקת] ומלשונה ניתן להסיק אותה מסקנה עצמה, דקתני [שכן שנינו] בה בלשון "יציאות השבת" וקא [והוא] מפרש הכנסה לאלתר [מיד], שהמקרה הראשון המפורט במשנה הוא שהעני נותן חפץ בידו של בעל הבית, והרי זו הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד. ומעירים: אכן שמע מינה [למד ממה] שכן הוא. רבא אמר: לשון "יציאות" אינה קשה, שכן התנא בשתי המשניות לא לשון "יציאות השבת" שנה, כי אם "רשות השבת" קתני [שנה], וכך היא הגירסה הנכונה: "רשות שבת שתיים שהן ארבע", ולדבריו בשתי רשויות אלה יש ארבעה מקרים של מלאכה, בפנים ובחוץ.

התם דלאו עיקר שבת הוא, — חיובי — תני, ופטורי — לא תני. — חיובי מאי ניהו — יציאות, יציאות תרתי הויין! — שתיים דהוצאה ושתיים דהכנסה. — והא יציאות קתני! — אמר רב אשי: תנא, הכנסה נמי הוצאה קרי לה. ממאי — מדרתנן "המוציא מרשות לרשות חייב", מי לא עסקינן דקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד — וקא קרי "הוצאה". וטעמא מאי [ומה טעם] לשימוש לשון זה? — שכן כל עקירת חפץ ממקומו והעברתו לרשות אחרת התנא בלשון "הוצאה" קרי [קורא] לה, שאין כוונתו כשהוא עוסק בהוצאה מן הבית אל החוץ, אלא כהגדרה כללית של העברת דבר מתחומו אל תחום אחר. אמר רבינא: מתניתין נמי דיקא [משנתנו גם כן מדוייקת] ומלשונה ניתן להסיק אותה מסקנה עצמה, דקתני [שכן שנינו] בה בלשון "יציאות השבת" וקא [והוא] מפרש הכנסה לאלתר [מיד], שהמקרה הראשון המפורט במשנה הוא שהעני נותן חפץ בידו של בעל הבית, והרי זו הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד. ומעירים: אכן שמע מינה [למד ממה] שכן הוא. רבא אמר: לשון "יציאות" אינה קשה, שכן התנא בשתי המשניות לא לשון "יציאות השבת" שנה, כי אם "רשות השבת" קתני [שנה], וכך היא הגירסה הנכונה: "רשות שבת שתיים שהן ארבע", ולדבריו בשתי רשויות אלה יש ארבעה מקרים של מלאכה, בפנים ובחוץ.

אמר ליה [ל] רב מתנה לאביי: במשנה מדובר על שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ, הרי שמונה, ואולם קשה: וכי הא תמני הויין [אלו שמונה הן]? והלא תרתי סרי הויין [שתיים עשרה הן]. שאם נתבונן נראה שבחלק האחרון של המשנה עושים גם העני וגם בעל הבית כל אחד פעולה אחת כדי לבצע את מלאכת ההכנסה או ההוצאה. ואם כן, יש ארבע פעולות הנמנות בחלקה הראשון של המשנה, ושמונה פעולות בחלקה השני! ענה לו אביי: וליטעמיך שיתסרי הויין [ולטעמך]. לשיטתך, הלא שש עשרה הן. שכן גם בחלק הראשון משתתף מקבל החפץ מיד עושה הפעולה, ואף הוא עושה פעולה מסויימת, ואם כן, שש עשרה פעולות הן בסך הכל! אמר ליה [ל] רב מתנה: הא לא קשיא [זה אינו קשה] כי בשלמא [בניח]

תני אבות ותולדות, לא הוה מצי למיפרך והא יציאות קתני. מי לא עסקינן דקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד — ובפרק קמא דשבועות (ה, ב) פריך: ואימא דקא מפיך מרשות היחיד לרשות הרבים! ומשני: אם כן, ליתני המוציא לרשות הרבים, מאי מרשות לרשות היחיד. ואם תאמר: ומאי שנא דתני תולדה דהוצאה, ולא תני שום תולדה דכל שאר אבות? ותירך רבינו יצחק בן אשר: דבכל שאר תולדות אם היה רוצה לשנותם היה צריך להתאריך בלשונו, אבל הכנסה דקרויה הוצאה — כוללה עמו בקוצר. **וקמפרש** הכנסה לאלתר — ואם תאמר: ואמאי לא דייק מכח דלא משכחת ארבע בפנים וארבע בחוץ בלא הכנסות? ויש לומר: דמשכחת לה, כדפירשתיה לעיל. אי נמי: דמהא לא הוה שייך למימר מתניתין נמי דיקא, דמאי אולמא מההיא דשבועות דקיימא עלה, דהתם נמי לא משכחת כולחו לחיובא אלא אם כן תחשוב הכנסות בכלל. **רשויות** קתני — רשויות שתיים שהן ארבע. פירוש: דשתיים קאי ארשויות, רשות הרבים ורשות היחיד. וקשה לרבינו יצחק בן אשר: דאם כן, לא הוה ליה למיתני ושתיים שהן ארבע בחוץ, אלא: שתיים, שהן ארבע בפנים וארבע בחוץ. שתיים שתיים למה לי? ופירש רבינו יצחק בן אשר: רשויות שבת יש בהן שני חיובים שהן ארבע בפנים, ושני חיובים שהן ארבע בחוץ. ויציאות נראה לרבינו יצחק בן אשר דהוי כמו תוצאות, דאשכחן רשויות דאקרי הוצאות דכתיב (במדבר לד): "והיו תוצאותי הימה" ומתרגמינן "רשוותיה".

מסורת הש"ס
ג. שבת עג"א.
ד. ירושלמי שבת פ"א ה"א (לפי ק"ע ופ"מ).
גרסות
רב מתנה בכת"י: רב אדא בר מתנא.

"רשויות" קתני יש מפרשים כי רבא לא שינה את הגירסה, אלא פירש את המלה "יציאה" לא כמשמעה, אלא במונח של "רשות". כמו "תוצאותי" שנאמר במקרא (במדבר לד, ד) ומתפרש במשמעות — רשות (רשב"א).

עיונים
המוציא מרשות לרשות שאם היתה לשון "הוצאה" מיוחדת רק לכיוון אחד היה צורך לומר "המוציא מרשות היחיד לרשות הרבים". ומאחר שאמר "מרשות לרשות" נראה שאינו מבחין בין הרשויות, אלא כל העברה מרשות לרשות הרי זו נחשבת כהוצאה (ריטב"א).

בבא דרישא [החלק הראשון] של המשנה המדבר במקרים שהעושה אותם הריהו פטור מדין תורה, ואף מדברי חכמים הוא מותר מלכתחילה בעשייה, שכן בין העני ובין בעל הבית שניתן החפץ על ידי האחר לתוך ידיהם לא עשו לא עקירה ולא הנחה, ואין במה שעשו כל חשיבות, ולכן לא קתני [שנה], לא החשיב אותם במשנה כחלק ממנין ההוצאות מרשות לרשות, אלא **בבא דסיפא** [החלק שבסוף] העוסק במקרים שאף שמדין תורה העושה אותם פטור, אבל מדברי חכמים הוא אסור — קשיא [קשה]. שכל שמונת הפעולות המנויות אחרונות, אף שהעושה אותן פטור מדברי תורה, אסור חכמים לעשות כן, ובדרך אגב תוהים: מי איכא בכלי [והאם יש בכל?] דיני שבת מעשה שהוא בגדר "פטור ומותר"?! והאמר [והרי אמר] שמואל: כל פטורי [הפטורים] הכתובים בדיני שבת הכוונה היא שהעושה אותם פטור מדין תורה אבל מדברי חכמים הוא אסור, בר מהני תלת [חזן משלושה אלה] שהם בגדר "פטור ומותר": צידת צבי, שלא צד אותו ממש אלא שישב אדם בפתחו של בית שקודם לכן נכנס לתוכו צבי מעצמו, וכן צידת נחש ארסי מפני הסכנה, וכן המפסיד מורסא, כלומר, הפותח בועת מוגלה ומוציא מתוכה את הליחה. ואם כן, ודאי אף במקרה שנאמר בו בתחילת משנתנו "פטור" יש להבינו כ"פטור אבל אסור"! ומשיבים: גם במקרים אלה הכוונה היא "פטור ומותר", אלא כי איצטריך ליה [כאשר הוצרך לו] לשמואל להביא את שלושת המקרים היוצאים מן הכלל, הרי היו אלה פטורי דקא עביד [מעשי פטור שהוא. האדם, עושה] בהם מעשה מסויים, אבל פטורי דלא קא עביד [מעשי פטור שאין הוא עושה] בהם מעשה איכא טובא [יש הרבה]. ושבים לשאלתו של רב מתנה: מכל מקום, תרתי סרי הויין [שתים עשרה פעולות הן] ומשיבים: פטורי דאתי בהו [מעשי פטור שבא] העושה אותם בשל עשייתם לידי חיוב חטאת — קא חשיב [הוא מונה], ואילו מעשי פטור דלא אתי בהו [שאינו בא בהם] לידי חיוב חטאת — לא קא חשיב [אינו מונה]. שנמנים כאן רק המקרים של עקירת החפץ ממקומו, שבמקרה זה אם ימשיכו את המלאכה — אפשר לבוא לידי חיוב חטאת. ואולם הנחת חפץ לבהרה איננה עשויה לגרור אחריה איסור חמור יותר.

תוספות

בבא דרישא פטור ומותר — ואם תאמר: והא קא עבר א"לפני עור לא תתן מכשול! ואפילו מיירי שהיה יכול ליטול אפילו לא היה בידו, דלא עבר משום "לפני עור", דמושיט כוס יין לנוזר מוקי לה בפרק קמא דמסכת עבודה זרה (ו,ב) דקאי בתרי עברי דנהרא, מכל מקום איסור דרבנן מיהא איכא, שחייב להפרישו מאיסור; ואפילו אי מיירי בכרי, דלא שייך "לפני עור" מיהו איסור דרבנן מיהא איכא, כדתניא בשילהי פירקין (יט,א): נותנין מזונות לכרי בחצר, נטלו ויצא — אין נוקקין לו. משמע דוקא כשהנכרי בחצר, אבל אם עומד בחוץ ופושט ידו לפניו — משמע דאסור ליתן להדיא על מנת להוציא; ויש לומר: דמיירי בכרי, והחפץ של נכרי, דאפילו מכניס ומוציא כל היום אין כאן איסור כלל, כיון שאין החפץ של בעל הבית.

בר מהני תלת — הקשה רבינו תם: הא איכא הא דתנן בפרק "במה מדליקין" (לקמן כט,ב): המכבה את הנר מפני שהוא מתירא כו' ואם בשביל החולה שיישן — פטור. ומוקי לה בחולה שיש בו סכנה, ואם כן הוא פטור ומותר, דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש! ותיירך: דהא מלתא דפשיטא היא, ולא איצטריך ליה לשמואל לאשמעינן. כדמשני בסמוך דלא איצטריך ליה לאשמעינן פטורי דלא קעביד מעשה. וצד נחש מיירי בדליכא סכנה, שיוכל להנצל בענין אחר אלא משום צערא שרו ליה רבנן, כמו במפסיד מורסא. וכן מוכח בריש פרק "שמונה שרצים" (שם קז,ב) דצד נחש לאו משום סכנה — פטור. דהא מוקי לה כרבי שמעון דאמר מלאכה שאין צריך לגופה פטור עליה. ועוד קשה לרבינו יצחק: והא איכא הא דתניא בפרק "במה אשה" (סב,א): רבי אליעזר פוטר בכובלת ובצלוחית של פליטון, והוא פטור ומותר. דהא בברייתא אחרת קתני התם, רבי אליעזר אומר: יוצאה אשה בכובלת לכתחלה! ותיירך רבינו יצחק בשם רבינו אברהם: דלא חשיב שמואל אלא פטורים השניין במשנה. דצד צבי — משנה היא ב"האורג" (שם קו,ב), הצד נחש ומפסיד מורסא — משנה היא בעדיות (פ"ב מ"ה). ולספרים דגרסי בפרק "במה אשה" (שם סב,א) איידי דאמר רבי מאיר חייב חטאת, אמר ליה איהו פטור אבל אסור, פירוש: דרבי אליעזר קאמר לרבי מאיר: לדברך נמי, לכל היותר לא יהא אלא פטור אבל אסור, לפי גרסא זו אתי שפיר.

הצד נחש — הקשה בהלכות גדולות דשמואל אדשמואל. דהכא סבר שמואל מלאכה שאינה צריכה לגופה — פטור, כרבי שמעון, ומשום צערא דגופא שרי. ובפרק "כירה" (לקמן מב,א) אמרינן: בדבר שאין מתכוין — סבר לה כרבי שמעון, במלאכה שאינה צריכה לגופה — סבר לה כרבי יהודה! ותיירך רבינו תם: דשמואל קאמר דלרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה — פטור, בהני תלת — פטור ומותר, כמו שמוכח שמואל בסוף "האורג" (שם קז,א), דודאי פטור ומותר קאמר, וליה לא סבירא ליה כרבי שמעון. ומיהו, לדין קיימא לן כרבי שמעון, דרבא דהוי בתראה סבר כותיה בריש "נוטל" (שם קמא,ב). **ומפסיד** מורסא — בעדיות (פ"ב מ"ה) תנן: אם לעשות לה פה — חייב, ואם להוציא ממנה ליחה — פטור. ואם תאמר: היכי מתחייב אפתיחת פה דמורסא? הא אמרינן לקמן בפרק "חביית" (קמו,א): כל פתח שאינו עשוי ולהוציא אינו פתח! ותיירך רבינו תם: דהאי נמי עשוי להכניס אויר ולהוציא, ליחה.

פטורי דאתי לידי חיוב חטאת — מה שפירש רש"י דעקירות קחשיב אינו נראה לרבינו יצחק. חדא: דעקירה בלא הוצאה — אינה אלא טלטול בעלמא. ואין בה דררא דחיוב חטאת כלל. ועוד: דלפירוש הקונטרס קחשיב לבעל הבית שלש יציאות והכנסה אחת, ולעני שלש הכנסות והוצאה אחת. ועוד: דלא חשיב תרתי לפטור דעני באחת ודעשיר באחת כדחשיב חיובא ברישא. ומפרש רבינו יצחק בן אשר: דאתי לידי חיוב חטאת — היינו אותו שפושט את ידו ומכניסה או מוציאה. דכוותה בבא דרישא חייב חטאת, והכא פטור לפי שלא עשה כל המלאכה, שחיסר ממנה מעט, או עקירה או הנחה. והביא ראייה מירושלמי דקאמר: לא אתיא מתניתין אלא פטור שנגד החיוב ומשום הכי לא חשיב אלא פטור של אותו שכנגדו חייב למעלה בבבא דרישא, כגון פשט העני את ידו לפניו כו' וקתני העני חייב, פטורה ידידיה חשיב בבבא דסיפא בפשט העני את ידו לפניו וכו' וכן לבעל הבית.

עיונים

"פטור" בדיני שבת המפרשים מסבירים כי הכלל שכל פטורי השבת הינם "פטור אבל אסור" אינו חל על כל המקרים. בעיקר הכוונה היא לדיני המלאכות בשבת, ולא לכל הנוכח במסכת (רמב"ן). אף היוצאים מן הכלל לא נמנו כולם, כי במקומות מסוימים יש פטור גמור בכמה מלאכות, אלא שהנימוק שם אינו בעצם הגדרת המלאכה אלא משום פיקוח נפש (ר"טב"א).

***קויסטור"א** מן הצרפתית העתיקה, cuiture, ומשמעו — מוגלה, פצע מלא מוגלה.

אורח ההלכה **פטור ומותר** — והוא פטור ומותר מצד הלכות שבת, אבל אסור מן התורה מפני איסור "ולפני עיוור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד). ואף אם היה עובר העבירה יכול לעשות זאת בלי עזרתו, מכל מקום אסור מדברי סופרים, שהיה לו להפרישו מאיסור. (רמב"ם ספר זמנים הלכות שבת פ"ג ה"ז. שו"ע א"ח שמו, א).

מסורת הש"ס

- שבת קז,א.
- ירושלמי שבת פ"יא ה"ב (בשינוי).

גרסות

לא קתני בכתי' ובר"י: לא קשיא לי.

"מעם הארץ בעשותה" — גזי חטאת כמי. הטעינו חבירו — שהיה גופו נרשום הימני, והטעינו חבירו, דליהו גופיה לא עקר מידו. אוכלין ומשקין — אורחא דמילתא נקט, דזכר הכריז לשבת, וזכר בני אדם להתעסק בהן בשבת. עקירת גופו — שעקר את רגליו מן הצד לאחור שנטען. ואינו דומה לידו — הפשוטה לפניו וגופו לחוץ, ונמנן בעל הצד למטה, דפטור ציה מנא דממניתינן אף לעני שהולאה. ידו לא נייה — הלכך: כי הולאה — לא עקר מידו, ואין דרך הולאה בלא עקירה והנחה. גופו נייה — על גזי קרקע, והוא עקירה. לשון אחר: ידו נמר גופו גריאל — לא גרסינן, דימילא היא.

תוספות

שניהם פטורין והא איתעבידא מלאכה מביניהו — אינו קאי אמתניתין, שהרי רישא ד"שניהם פטורין" דהיינו פטו העני את ידו לפניו קבעי לקמן (ד,א). אלא קאי אמאי דקאמר פטורי דאתי בהו לידי חיוב חטאת קחשיב, אבל חטאת לית בהו אלא שניהן פטורין כדקתני

מתניתין, ואמאי? והא איתעבידא מלאכה מביניהו. ולא פריך שיתחייב הראשון — דאין סברא דעל ידי השני שעשה הנחה וגמר המלאכה יתחייב הראשון, אלא אשני קא פריך שיתחייב, לפי שעל ידו נגמרה המלאכה.

בעשותה — בכל הספרים גרסינן: העושה את כולה ולא העושה מקצתה, יחיד שעשה אותה חייב, שנים שעשאוה פטורין. פטויה דקרא נראה ד"בעשותה" קאי אנפש, אבל התלמוד דריש ליה אמלאכה, כלומר: בעשות אותה, וכולה מיירי בזה עוקר וזה מניח ואינו אלא כפל מלה. וליכא למימר דשנים שעשאוה איירי בשנים שעשאוה בבת אחת, דבפרק "המצניע" (לקמן צג,א) משמע דצריכי תרי קראי: לזה עוקר וזה מניח, ולשנים שעשו מלאכה בבת אחת. ועוד, דב"איתמר נמי" דקאי אמתניתין, נמי קאמר האי לישנא: יחיד ועשה אותה וכו'. אך קשה, דבפרק "המצניע" משמע דזה עוקר וזה מניח נפקא מ"נפש" או מ"אחת" והכא נפקא לה מ"בעשותה". קשה לרבינו יצחק: מדמצרכין קרא לפטור — משמע דזה עוקר וזה מניח היה במשכן. ובפרק "המצניע" נמי פוטר רבי שמעון זה אינו יכול וזה אינו יכול, אף על פי שהיה במשכן, כגון: שנים שנושאת את הארון, ובירושלמי פרק "הזורק" אהא דתנן: שתי גזוזטראות ברשות הרבים כו' היו שתיהן בדיוטא

לגופה של המשנה שואלים: בחלקה האחרון נמנים מקרים בהם שניהן פטורין, ואולם, הא איתעבידא [הרי נעשתה] מלאכה מביניהו [מביניהם]! ומאחר ששניהם יחד ביצעו לבסוף פעולה האסורה באיסור חמור מן התורה, כיצד יתכן ששיתופם יפטור את שניהם? על כך משיבים מזה שנתניא [שנינו בכרייתא] שהיה רבי

אומר: נאמר "ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה אחת ממצוות ה' אשר לא תעשינה ואשם" (ויקרא ד, כז), ומהדגשת הכתוב "בעשותה", שמשמעו: בעשותו אותה, יש להבין כי רק העושה את כולה, את כל העבירה כולה הוא החייב, ולא העושה את מקצתה, ועל כן, יחיד ועשה אותה — חייב, ואילו שנים ועשו אותה — פטורין, שהרי כל אחד מהם עשה רק מקצתה. ומעירים: איתמר נמי [נאמר גם כן] כשיטה זו של רבי, שכן אמר ר' חייא בר גמרא: בתוך כדי דיון דרבנים אלה נזרקה מפי חבורה של חכמים ואמרו: מהדגשת הכתוב "בעשתה" למדים אנו כי יחיד שעשאה — חייב, ואילו שנים שעשאוה — פטורין.

ב בעי מיניה [שאל ממנו] רב מרבי: אדם אשר הטעינו חבירו אוכלין ומשקין על גבו ברשות היחיד בשבת, והוציאן אותו אדם לחוץ בעודם על גבו, מהו דינו לגבי איסור הוצאה בשבת? וצדדי השאלה: הדבר ברור שאם היה המוציא לוקח חפץ בידו ועוקרו מרשות היחיד ומוציאו לרשות הרבים, היה חייב, ואולם השאלה היא: האם עקירת גופו ממקומו ברשות היחיד כשהוא טעון חפץ כעקירת החפץ עצמו ממקומו דמי [נחשב]. ובמקרה זה יהיה חייב, או דילמא [שמא] לא נחשב הדבר כעקירת החפץ ממקומו ולכן לא יהיה חייב? אמר ליה [לרבי]: חייב, ואינו דומה לדין אדם שהניחו בידו חפץ, והוא רק הוציאו לרשות הרבים ששנינו במשנה שאינו חייב מן התורה. מאי טעמא [מה טעם] ההבדל בין שני המקרים הדומים לכאורה? — גופו נייה [נח, קבוע] כרגיל במקום מסויים, ואולם ידו לא נייה [אינה נחה]. ומאחר והיד אינה קבועה במקום אחד, לכן הזזתה ואף העברתה לרשות אחרת בלא פעולה ממשית של עקירה אינה נחשבת לעקירה. ואולם הגוף שהוא כרגיל קבוע במקום אחד, עקירתו ממקומו נחשבת לעקירה לענין שבת, וחייב עליה.

בכל אתר אמרת "שנים שעשאוה פטורין" וכאן אמרת חייבין! ומשני: שכן היתה עבודת הלויים. והשתא, מה בכך שהיתה במשכן? מכל מקום הוא ליה לפטור מושיט, כיון דשניהם עושין אותה! ונראה לרבינו יצחק דבמושיט אין זה עוקר וזה מניח, אלא המושיט עשה עקירה והנחה. ולא קשיא ליה בירושלמי אלא אמה שאינו מחייב מושיט אלא כשחבירו מקבל מידו. אבל אם המושיט מניחו על רשות היחיד [אחר] — פטור. ובכל מקום על ידי חבירו פטור [טפס], כגון שנים שעשאוה, וכאן אינו מתחייב אלא על ידי חבירו. **איתמר** נמי כו' — תימה: דמיתני סיעתא משמעטא לברייתא, ובפרק קמא דקדושין (ו,א), פריך: יהודה ועוד לקרא! ויש לומר: דנזרקה מפי חבורה דקאמר — היינו חבורה של תנאים. ורבינו יצחק תירץ: משום דברייתא דלעיל לא מתניא בי רבי חייא ורבי אושעיא.

עקירת גופו כעקירת חפץ דמי או לא — נראה לרבינו יצחק דהכי נמי מצי למיבעי לענין הנחה, כגון שהוציא חפץ לרשות הרבים ועמד שם לפוש, ולא הניחו על גבי קרקע. אם הנחת גופו הוה כהנחת חפץ או לא. וממתניתין דקתני או שנטל מתוכה והוציא העני חייב — ליכא למיפשט, דאיכא לאוקמא שהניחו על גבי קרקע. ואם תאמר: ואמאי לא פשיט ממתניתין (יא,ב) דקתני: "לא יצא החייט במחטו שמא ישכח ויצא" ואי עקירת גופו לאו כעקירת חפץ דמי, אמאי לא יצא בה? הא לא מצי למיתי לידי איסור דאורייתא! ויש לומר: דאפילו הכי אסרו רבנן.

מאי טעמא ידו לא נייה — נראה לרבינו יצחק כלשון אחר דגרס: ידו דבתר גופו גריא — בעי עקירה, גופו — לא בעי עקירה. ולמאי דגרס נמי ידו לא נייה מפרש רבינו יצחק דהיינו משום דבתר גופו גריא. ורש"י פירש: ידו לא נייה — על גבי קרקע. משמע: אפילו הוא וידו במקום אחד, ונתן לו חבירו לתוך ידו והוציא — פטור. ואין נראה, דבכל ענין שהטעינו חבירו, בין על כתפו בין על ידו והוציא — חייב, דהא קתני: או שנטל מתוכה והוציא — חייב, אלמא: הנחת חפץ ביד בעל הבית שהוא וידו ברשות אחת — הויה הנחה, מדחייב העני שעקר מיד בעל הבית, וכיון דהויה הנחה, כשעוקר גופו עם זה שבידו — הרי עוקרו ממקום הנחה.

עיונים

חשבון המלאכות במשנה הבטוי "פטורים שבא בהם לידי חיוב חטאת" אינו חד משמע, ולו פירושים שונים. לדעת רש"י ורבינו חננאל מחשובים במשנה רק את העקירות. ויש מפרשים שהכוונה היא להנחות דווקא (רמב"ן). וכמה מן המפרשים סבורים כי הכוונה היא לאותן פעולות שבהן מעבירים את החפץ מרשות אחת לחברתה, בין כשהיא הנחה או הוצאה (רי"ד, רשב"א, ומעין זה בתוספות).

נזרקה מפי חבורה בדרכים שונות פירשו את הצורך להוסיף את המעשה ש"נזרקה מפי חבורה" על ברייתא שניה ומפורשת מדברי רבי. יש שפירשו שטעם הדבר הוא משום שמן הברייתא אפשר היה לחשוב שהיא רק לשיטת רבי, אך חכמים חולקים עליו, ומשום כך הוסיפו שדבר זה הינו לדעת הכל (רשב"א, ריטב"א). ויש שפירשו שמסקנת הדברים "יחיד ועשה אותה — חייב וכו'" אינה מדברי הברייתא המקוריים,

מסורת הש"ס
ג. שבת צב.ב. תוי"כ ויקרא דבורא דחטאת פ"ט. (בשינוי לשון ובהרחבה). ילק"ש תורה תסט (בשינוי קצת).
ד. ירושלמי שבת פ"א ה"א (בשינוי לשון). שם פ"ו ה"ה. שם פ"יג ה"ו.
ה. (בעל המאמר והביטול) פסחים סד,א. שם עג,ב. חולין ל,ב.
ו. ירושלמי שבת פ"א ה"א.

גרסות

ועשו אותה בכתי"מ: **ועשאוה**.
דילמא לא בכתי"י: **לא**.
גופו נייה ידו לא נייה בכתי"מ ובגרסת ר"ח: **ידו לא נייה וגופו נייה**.
ידו בתר גופו גריא ובעינא **עקירא**, **גופו מינח נייה** ולא בעי עקירה.

אלא מפירוש הגמרא, ומשום כך היה צורך לחזק מסקנה זו על ידי דברי החבורה (צל"ח). וראה בתוספות עוד שני הסברים.
ידו לא נייה ולא אמרו דבר זה אלא כשידו וגופו נמצאים ברשויות שונות. אבל אם היו באותה רשות — הרי היא כחלק מגופו (רי"ג).

אורח ההלכה

עקירת גופו עקירת גופו כשהוא טעון חפץ נחשבת בשבת כעקירת החפץ עצמו. ועמידתו כשאותו חפץ עדיין עליו — הריהו כהנחת החפץ עצמו בקרקע שעומד בה. ולכן אם היה טעון חפץ והוציאו מרשות לרשות הריהו חייב. (רמב"ם שם ה"ח).

מסורת הש"ס
ג. (הבעיה) עירובין סח.ב.
שם ק.א. גיטין נג.ב.

ואולם כאן שאסרו עליו להחזירה, הרי זה בכגון שהוציאה משחשיכה וכבר נכנסה השבת, ומאחר שכן הרי שיש בכך צד איסור ולכן קנסוהו חכמים, ואסרו עליו להחזירה. ומעירים: בהסבר זה קיים קושי מסויים, שכן אדרבה, איפכא מסתברא [הה"פ] מזה [מסתבר] לומר, שכן שכשהוציאה את היד מבעוד יום, דאי

שדי ליה [שגם אם יזרוק אותו]. את החפץ שבתוכה החוצה לא אתי [יבוא] בכך לידי חיוב חטאת, שהרי עקירת החפץ ממקומו היתה ביום חול, ולא תהא כאן אלא הנחה — ואם כן ליקנסוהו רבנן [שיקנסוהו חכמים]. ואולם אם הוציאה את היד משחשיכה, דאי שדי ליה אתי בהו [שגם יזרוק אותו]. את החפץ שבתוכה החוצה יבוא בן לידי חיוב חטאת — לא ליקנסוהו רבנן [אל יקנסוהו חכמים]. שהרי אם יקנסוהו חכמים ויאסרו עליו להחזיר את ידו, עלול הוא להפיל את החפץ ברשות הרבים, ואם יעשה כן יעבור על איסור מן התורה. ומכיון שלא משנינו הכי [תירצנו כד] אלא השתמשנו בדרך התירוץ הראשונה, הרי תפשוט [תפתור]. מכאן את שאלתו של רב ביבי בר אביי. ששאלתו היתה קשורה באותו נושא עקרוני.

ב דבעי [ששאל] רב ביבי בר אביי: מי ששגג והדביק בשבת פת בתנור, כדרך שהיו נוהגים לאפות לחם על ידי הדבקות הבצק בתנור המחומם, האם התירו לו לבטל איסור שמדברי סופרים ולרדותה מן התנור קודם שתיאפה ואז יבוא לידי חיוב חטאת על אפיית לחם בשבת, או לא התירו? שכן רדיית הפת אף היא אסורה בשבת, ואולם איסורה הוא רק מדברי סופרים. והשאלה הכללית היא: האם מותר לאדם לעבור על איסור מדברי סופרים, כדי שלא להכשל באיסור מן התורה, או לא? ובהסתמך על הדברים שנאמרו קודם, תפשוט [תפתור] שלא התירו, שהרי בתשובה לבעיית אביי לא הובאה בחשבון ההנחה שאף אם יזרוק אדם את החפץ מידו, ויבוא בכך לידי איסור מן התורה, בכל זאת חייב הוא לקיים את קנסם של חכמים. אף כאן נפתור את הבעיה, ונאמר שלא ירדה את הפת, אף על פי שיתחייב בכך מדברי תורה. ואם כן בעיה זו של רב ביבי בר אביי שסבורים היינו שאין לה פתרון, נפתרה כאן, ויש להסתפק אם כן שמא לא היה התירוץ הקודם מבוטל כל צרכו. את הקושי הזה דוחים: הא לא קשיא [דבר זה אינו קשה]. שיתכן לומר כי אף שלא נמצאה תשובה לשאלת רב ביבי בר אביי בזמנה, אין זאת אומרת שאינה ניתנת לפתרון, ואכן משיש לך עתה ראייה לדבר מפתרון הקושי הקודם, תפשוט [תפתור] בכך אף שאלה זו. ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור] כי לעולם לא תפשוט [תפתור] את השאלה, ומכל מקום יכול אתה לתרץ את הסתירה בין הברייתות ולומר כי כאן כשהתירו להחזיר את היד הרי זה באופן שהוציאה לחוץ בשוגג, וכאן שאסרו עליו להחזירה הרי זה באופן שהוציאה במזיד. שאם הוציאה בשוגג — לא קנסוהו רבנן [קנסוהו חכמים]. וכשהוציאה במזיד קנסוהו רבנן [קנסוהו חכמים] ואסרו עליו להחזירה. ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור] כדי לתרץ את הסתירה כי אידי ואידי [זו חו. שתי הברייתות] מדברות באופן שהוציאה את היד בשוגג, והכא [וכאן] בשאלה האם קנסו שוגג אטו [משום] מזיד קמפלגי [הם חלוקים]. שמר סבר [חכם זה האוסר להחזירה סבור] כי קנסו שוגג אטו [משום] מזיד, ולכן אף על פי שהוציאה את ידו לחוץ בשוגג, קנסים אותו ואוסרים עליו להחזירה, כדי שלא יבוא לעשות כן במזיד. ומר סבר [חכם זה המתיר להחזירה סבור] כי לא קנסו שוגג אטו [משום] מזיד, ולכן לא אסרו עליו להחזירה. ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור] כי לעולם לא קנסו שוגג אטו [משום] מזיד, ואף על פי כן, לא קשיא [אין זה קשה]. ואין כאן סתירה, כי כאן הברייתא המתירה להחזירה מדברת לענין להחזירה לאותה חצר שהוא עומד בתוכה,

היינו משום מבעוד יום דלא שייך טעם זה, אבל גבי רדיית הפת — לעולם אימא דהתירו.

כאן משתחשך — הושיטה משחשיכה — קנסוהו. ולא שמהא רשות לעלמה, דאם כן אף מבעוד יום מיתסרה, אלא קנסא בעלמא. מבעוד יום דאי שדי ליה — כלומר: היכא דהושיטה מבעוד יום, שאם תאסרנה להחזירה וישליך מידו החפץ כדי להקל טרחו — לא אתי לידי חיוב חטאת, דלא הוי עקירה בשבת אלא הנחה לחודיה, ואיסורא דרבנן הוא דאיכא, דעשה מקלמה, וכדתנן: שניהן פטורין, אצל אסורין. קנסוהו רבנן שלא יחזירה. אצל היכא דהושיטה משחשיכה, דאי שדי ליה מידו על ידי קנס תאסרנה להחזירה נמלא מתחייב חטאת אם שוגג הוא, דעניד ליה עקירה והנחה — לא קנסוהו רבנן, דמוטב שלא נקנסו משנגרום לנא לידי חילול שבת דאורייתא. ומדלא חייש להכי תפשוט בעיא דרב ציבי, דלא נמנעו חכמים מלהעמיד דבריהם מפני חשש שמא לא יעמוד האדם צהס ויעשה איסור חמור. הדביק פת בתנור — בשבת בשוגג, וזכר שהוא שבת קודם שחטפה. וקיימא לן (ק"ז, ב): דרדיית הפת שבת היא, שהיא חכמה ואינה מלאכה. התירו לו — את האיסור מדבריהם, וירדנה קודם שחטפה ויתחייב משום "אופה" שהוא אצל מלאכה, או לא התירו לרדותה ולהוציאה מן התנור. בשוגג לא קנסוהו רבנן כו' — וזכר ציבי לא תפשוט מהכא לא לאיסור ולא להיתר. דהאי דלא קנסוהו בשוגג — לאו משום חששא דילמא שדי להו מידיה הוא, אלא משום דלא עזב איסורא צמוד, וחזרת ידו אינה אפילו שבת אי לא משום קנסא — והכא לא קניס. אצל רדיית

הפת — שבת הוא, וגזירה צמנין, ומשום קודם שינא לידי חיוב חטאת לא בטלו גזירתם. ולאיסור נמי לא תפשוט מדקנסו צמוד, דהתם ליכא למיחש דילמא לישדינהו שיתחייב מיתת בית דין, אצל הכא אי קנסין ליה מלרדות — על כרחיך יתחייב מיתת בית דין.

הוספות

התירו לו לרדותה — ואף על גב דאמרין בראש השנה בפרק "יום טוב" (כט, ב): "כל מלאכת עבודה לא תעשו" וגו' — יצאו תקיעת שופר ורדיית הפת, שחכמה היא ואינה מלאכה — מכל מקום מדרבנן אסורה, כדאמר ב"כ כלל תבתי הקדש" (שבת ק"ז, ב): ולא ירדה במרדה אלא בסכין. וכן תקיעת שופר אסור מדרבנן, דתנן בפרק שני דראש השנה (לג, א): אין מעכבין התינוקות מלתקוע משום חינוך, הא נשים — מעכבין.

ואיבעית אימא לעולם לא תפשוט — נראה לרבינו יצחק דלא גרסינן: "לעולם לא תפשוט", דאף על גב דאיכא שינויא אחרתא דלא תיקשי שני ברייתות אהדדי, עדיין איכא למיפשט דרב ביבי מבני בית המדרש: מדלא משני איפכא — מכלל דלא התירו. ולרבינו שמשון בן אברהם נראה דשפיר גריס ליה. דממאי דלא משני איפכא — ליכא למיפשט דסברי בני בית המדרש דלא התירו. דהא דלא משני איפכא — לפי שאין נראה סברא לעולם לומר משחשיכה לא קנסוהו, מבעוד יום קנסוהו. דאי משחשיכה לא קנסוהו — שוב אין לומר מבעוד יום קנסוהו, דהוי כחוכא ואטולוא. ואף על פי שאין שייך טעם משחשיכה לומר כמבעוד יום. ולעיל הכי פירושו: מדלא משנינן הכי, לפי שאין נראה להם סברא לומר כן, והוצרכו לומר משחשיכה קנסו מבעוד יום לא קנסו. כדי לדחות שלא לפשוט בעיא דאביי — אם כן תפשוט בעיא דרב ביבי, אף על גב דאיכא למיחש בשינויא קמא. ואי בעית למפשט דאביי — נאמר כשינויא בתרא, וזיל הכא קמדחי ליה כו'. מכל מקום חדא מינייהו מיפשטה ממה נפשך. והשתא אתי שפיר דקאמר ואיבעית אימא לעולם לא תפשוט — לא דאביי ולא דרב ביבי. **בשוגג** לא קנסוהו — ומיירי מבעוד יום, דהשתא ליכא למפשט דרב ביבי. ואם תאמר: משנויא קמא נמי נפשוט בעיא דרב ביבי דלא התירו, דלמטה מעשרה אסור להחזירה. ואפילו מוקמינן מבעוד יום — הא פירשתי דאי מבעוד יום לא התירו — כל שכן משחשיכה. ויש לומר: דאין לפשוט, דהתם מה שלא התירו משחשיכה אף על גב דאתי לידי חיוב חטאת — היינו משום מבעוד יום דלא שייך טעם זה, אבל גבי רדיית הפת — לעולם אימא דהתירו.

עיונים

תפשוט דרב וכי הצגת האפשרות הזו "תפשוט דרב וכי" כעין קושיה על הנאמר מקודם יש להסבירה בכך שאין זה נראה שבעייה מסויימת שעסקו חכמים לפתרה והתקשו בה תבוא לידי פתרון מהיר וקל. ולכן מציאותו של פתרון זה מהווה כעין קושיה על החכם שלא מצא בשעתו תשובה לשאלתו, או הוכחה שהפתרון אינו בעל ערך.

אורח ההלכה

היתה ידו מלאה פירות והוציאה לחוץ היה ברשות היחיד והוציאה את ידו כשהיא

מלאה חפצים לרשות הרבים (בתוך גובה עשרה טפחים), אם היה זה בשוגג — מותר להחזירה לאותה חצר, ואם היה זה במזיד — אסור לו להחזירה כלל. שכן נראה הפתרון האחרון שבגמרא, שנראה שזו המסקנה. ויש אומרים שאם הוציאה משחשיכה, אף אם היה זה במזיד, מכל מקום התירו לו להכניסה כדי לא יבוא להשליכו מידו ולבוא על ידי כך לידי איסור סקילה. ולדעה זו רק אם הוציאה מבעוד יום והשאירה שם עד שחשיכה קנסוהו חכמים להחזירה. ויש שאמרו שאין לחוש לכך בזמן הזה (ש"ע הרב). ואם הכניס ידו לכרמלית בין בשוגג בין במזיד — מותר לו להחזירה. (רמב"ם ספר זמנים הלכות שבת פ"ג ה"ב. ש"ע א"ח סימן שמח).

מסורת הש"ס
 א. (הביטוי) עירובין לו,א.
 חולין יב,א. שם קיב,א.
 ב. שבת קב,א.
 ג. (הביטוי) קדושין כה,ב.
 תוספתא חלה פ"א. מנחות
 מח,א (בשינוי קצת).

גדרות

רב ששת בכת"י ובנוסחות:
רב אשי.

החיים

כור
 הכור הוא מידת הנפח הגדולה ביותר הנוכרת במקורותינו. הכור מכיל שלוש סאה, ושיעורו במידות ימינו הוא 480-240 ליטר (ההבדל הגדול בשיעורים תלוי במחלוקת דבר מידות יסוד אחדות בהלכה).

חצר וחצר אחרת

רשות הרבים	
חצר אחרת	חצר
רשות היחיד	

וכאן הברייתא האוסרת להחזירה מדברת לענין להחזירה לחצר אחרת. וכפי **דבעא מיניה** [ששאל מונח] **רבא מרב נחמן** שאלה זו: מי שהיה עומד בשבת בחצר והיתה ידו מלאה פירות והוציאה לחוץ לרשות הרבים, מהו דינו לענין שיוכל להחזירה לאותה חצר בה הוא עומד? אמר ליה [12] רב נחמן:

פאן – לחצר אחרת. פדבעא מיניה רבא מרב נחמן:
היתה ידו מלאה פירות והוציאה לחוץ, מהו להחזירה לאותה חצר? – אמר ליה: מותר. לחצר אחרת מהו? – אמר ליה: אסור. ומאי שנא [ובמה שונה] מקרה אחד מחבירו, שהרי מבחינת ההגדרה שתי החצרות הריהן רשות היחיד, ולכאורה אין הבדל ביניהן מצד הלכות שבת! ענה רב נחמן בבדיחות הדעת: לכו תיכול עלה כורא דמילחא [כאשר תאכל עליה כור מלח], כלומר, צריך אתה לחשוב בדבר כל כך הרבה זמן כדי שאפשר באותו זמן לאכול כור שלם (שהיא מידה גדולה) של מלח. והרי פשוטה היא התשובה: התם [שם] שאמרנו שלהחזירה לתוך חצירו מותר, הרי זה משום שלא איתעבידא [נעשתה] מחשבתו, שכן רצה להוציא חפץ מתוך חצרו, ואם מחייבים אותו להחזיר את החפץ למקומו הרי אף בכך יש משום קנס מסויים. ואילו הכא [כאן] שאמרנו שאסור לו להחזירה לחצר אחרת, הרי זה משום שאיתעבידא [נעשתה] מחשבתו ולכן אסור לו להחזירה לשם.

א מאחר שהזכרה שאלתו של רב ביבי בר אביי דנים עתה בשאלה זו **גופא** [לגופה]. **בעי** [שאל] **רב ביבי בר אביי** מי שהדביק פת בתנור בערב שבת ונכנסה השבת האם התירו לו לבטל את האיסור שמדברי סופרים ולרדותה **קודם שתיאפה** ואז **יבוא לידי חיוב חטאת, או לא התירו? אמר ליה [12] רב אחא בר אביי לרבינא:** היכי דמי [כיצד בדיוק היה הדבר]? **אילימא** [אם תאמר] שהדביק את הפת בשוגג **ולא אידכר ליה** [נזכר לו] שהיום שבת, או שיש בכך איסור, אם כן **למאן** [למין] התירו? שאם אינו זוכר שיש בדבר איסור, לא יעלה בדעתו לשאול אם מותר לו לרדות את הפת קודם אפייתה. **ולא לאו דאיהדר ואידכר** [האם לא תאמר שחזר ונזכר] עוד לפני שנאפית שהדבר אסור, ואולם במקרה כזה זה **מי מחייב** [האם הוא חייב] בקרבן חטאת? **! והתנן** [והרי שנינו במשנה]: **כל החוטאים בשגגה ובשל כך הם חייבי חטאות – אינן חייבין עד שתהא תחלתן שגגה וסופן שגגה**, שמתחילת המעשה ועד סופו לא יזכור אותו אדם שיש איסור בדבר. ואם כן, במקרה שלנו, מאחר שזכר תוך כדי אפיית הלחם שיש איסור בדבר, עצם הזכרתו כבר פוטרת אותו מאיסור חטאת, והרדיה אינה דרושה עוד כדי למונעו מחיוב חטאת. **ואלא יש לומר** שאותו אדם הדביק את הפת בתנור **במזיד** והתחרט לאחר מכן ורצונו שלא לעבור עבירה. ואולם אז סגנון השאלה איננו מדוייק, ובלשון **"קודם שיבא לידי איסור סקילה"** **מיבעי ליה** [נצרך לו] לומר: **! שהמחלל שבת במזיד חייב סקילה**, ולא רק קרבן חטאת. **אמר רב שילא:** לעולם נפרש שהיה זה בשוגג, והשאלה אם התירו לרדות את הפת היא לא ביחס לאותו אדם שהדביקה בתנור, אלא **למאן** [למין] התירו – **לאחרים** הרוצים להציל את העבירין מאיסור מן התורה. **מתקיף לה** [הקשה על כך] **רב ששת:** **וכי אומרים לו לאדם "חטא כדי שיזכה חבירך"?! והרי אין להעלות על הדעת אפשרות להתיר איסור, אפילו מדברי חכמים, כדי לזכות אדם אחר במצוה, והוא הדין שאין מתירים כדי למנוע אדם אחר מלעבור איסור! אלא אמר רב אשי:** לעולם המדובר הוא שהדביק את הפת **במזיד**. **ואימא** [ואומר. גרוס] כך: **קודם שיבא לידי איסור סקילה.**

לאותה חצר – שהיא עומד נמוכה – מותר להחזירה, אבל לחצר אחרת הסמוכה לה, אסור לזרוק. לכו תיכול עלה כורא דמילחא – צדדיחומא אהדר ליה: כשתמדוד לי כור של מלח אומר לך טעמו של דבר. לישנא אחרת: לכשתאכל עליה כור של מלח לא מוכל להשוותם זו לזו. מחשבתו – שנתכוון לפנותה מחצר זה – לא נתקיימה, הלכך לא גזרו. אבל לחצר אחרת – נתקיימה מחשבתו, וגזרו דילמא זימנא אחריתי שדי לכו לרשות הרבים. ולא אידכר – קודם אפייה על שגגתו שהיא שבת, או שמלאכה זו אסורה. למאן התירו – הא לא מסיק אדעתיה לנא לישאל על כך. ואלא דאיהדר ואידכר – קודם אפייה. מי מחייב – מטאת נאפיתו. תחלתה וסופה – תחלת המלאכה וסופה לא נודעה לו שגגתו עד שנגמרה עבירה. לאחרים – אחר שראה ונא לפניו לישאל לרדותה קודם שיצא חצירו לידי חיוב חטאת. וכי אומרים לו לאדם – לא חטאת איסור קל, כדי שלא יתחייב חצירך עונש חמור.

תוספות

כאן לחצר אחרת – "ואסור להחזירה" דקתני – לא להחזירה אצלו קאמר אלא להחזירה לחצר אחרת. **ומאי שנא** – בזו כנגד זו איירי, דבדיטא אחרת – שנא ושנא, דאיכא איסור חיוב חטאת, דמושיט מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים. אי נמי בדיטא אחרת, וכגון שאין מפסיק שם רשות הרבים. **ואלא** דאיהדר ואידכר מי מחייב – תימה, דלישני: אימא לידי (חיוב)

איסור חטאת! כדקאמר בסמוך: קודם שיבא לידי איסור סקילה. **וכי** אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך – והא דאמר ב"בכל מערבין" (עירובין לב,ב) רבי סבר: ניחא ליה לחבר דליעבד איסורא קלילא, ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה – התם כדי שלא יאכל עם הארץ טבל על ידו. דאמר ליה: מלא לך כלכלה של תאנים מתאנתי. אבל הכא, שלא נעשה האיסור על ידו – אין אומרים לו חטא, אפילו איסור קל שלא יבא חבירו לידי איסור חמור. ואומר רבינו יצחק בן אשר: דאפילו למדביק עצמו אין לפשוט משם להתיר, דהתם – עדיין לא נעשה האיסור, ומוטב שיעשה איסור קל ולא יעשה איסור חמור על ידו. אבל הכא – המעשה של איסור כבר נעשה, וממילא יגמור – לא יעשה אפילו איסור קל בידים. והא דתנן ב"השולח" (גיטין מא,ב): מי שחציו עבד וחציו בן חורין – כופין את רבו ועושה אותו בן חורין. ואף על גב דבהאי פירקא (לח,ב) אמר רב יהודה: כל המשחרר עבדו עובר בעשה ד"לעולם בהם תעבודו" – שאני פריה ורביה, דמצוה רבה היא. כדמשני התם ברבי אליעזר שנכנס לבית המדרש ולא מצא שם עשרה, ושחרר את עבדו להשלימו לעשרה – מצוה דרבים שאני. ועוד יש לומר: דדוקא היכא דפשע קאמר "וכי אומרים לו לאדם חטא כדי" כו'. ואתי שפיר הא דאמרין בריש "תמיד נשחט" (פסחים נט,א) דאתי עשה דפסח שיש בו כרת – ודחי עשה דהשלמה, וקא עברי כהנים בעשה דהשלמה, ומקריבין למחוסר כפורים כפרתו כדי שיביא פסחו. וכן בפרק בתרא דעירובין (קג,ב): כהן שנמצא בו יבלת – חבירו חותכה לו בשיניו, אף על גב דהוי שבות. וגבי חציה שפחה וחציה בת חורין שנהגו בה מנהג הפקר וכפו את רבה ב"השולח" – (גיטין לח,ב) משום שהיתה מחזרת וממציאה עצמה לזנות, ודומיא לאנוסין, והוי נמי כמצוה דרבים.

קודם שיבא לידי איסור סקילה – ואם תאמר: מאי בעיא היא זו אם התירו לרדותה? פשיטא שלא ישמע לנו אם נאסור לו! ותירץ רבינו יצחק בן אשר: דאם לא התירו – לא מיחייב סקילה. כיון שמניח מלרדות על ידי מה שאנו אוסרין לו. וכן בפסחים בסוף פרק "האשה" (צב,א): ערל הזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת. אלמא: לא מיחייב כרת, הואיל ורבנן הוא דאסרי ליה למיעבד פסח. ואם תאמר: והיכי אתי לידי חיוב סקילה, והא התראת ספק הוא?

עיונים

ואפילו סבור אדם שעל ידי חטאו יוכל למנוע עבירה גדולה יותר. אכן קיימים מקרים בהם התירו חכמים חטאים מסויימים ואולם תמיד ההיתר נובע מגוף השיקול שיש במעשה צד מצוה אחר המכריע את הכף (ועיין תוספות). ויש מן המפרשים העומדים על כך כי כלל זה שייך רק כאשר פשע חבירו. ואולם אם לא פשע יש מקום לחטוא חטא קל כדי לזכות את חבירו במצוה או להצילו מחטא חמור (רא"ש, רשב"א).

אורה ההלכה

חייבי חטאות... תחלתן שגגה וסופן שגגה וחטאת אדם חייב להביא קרבן חטאת על שגגתו רק אם היתה זו שגגה מתחילת המעשה עד סופו. כמשנה המובאת כאן. (רמב"ם ספר זמנים הלכות שבת פ"א ה"ט. ספר קרבנות הלכות שגגות פ"ב ה"א).

חייבי חטאות... תחלתן שגגה וסופן שגגה וחטאת ברוב דיני העונשין שבתורה, וכן גם בדיני הכפרה, כלל הוא כי המעשה צריך להיות מתחילה ועד סוף בכונה אחת, ועל פי אותה כוונה מעריכים את המעשה. כל שינוי מן הכוונה היסודית, בין שהוא להקל ובין שהוא להחמיר, משנה את הערכתו של המעשה. ועל ידי כך שוב לא ניתן למצוא את המסגרת המתאימה לשלב בה את המעשה – לא מבחינת העונש אף לא מבחינת הכפרה. **איסור סקילה** במדוייק מוזכר כאן הביטוי "איסור סקילה" ולא "חיוב סקילה" או סקילה. כי מאחר שהתחרט באמצע עשייתו שוב אינו מחייב סקילה על מעשהו. **חטא כדי שיזכה חבירך** בתוספתא מובא מאמר זה בלשון "וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שתזכה". ושם מובן כי העקרון הוא שאין רשות לאדם לחטוא ואין נימוק המצדיק חטא.

בהדיא — סקילה, ובלשון פשיטתא ולא נלשון צעיא ממני רב אחא צריה דרבא מילתא דרב צבי. מעל גבי מקום ארבעה — דהו טעון למיהו הנחמו הנחה ועקירתו עקירה. וידו לאו מקום ארבעה הוא, וקטני לה ממניטין צין לעקירה צין להנחה. דקמני: "ונתן למוך ידו של צעל הצית" — הרי הנחה, "או שנטל מתוכה" — הרי עקירה. קלוטה — החפץ, הואיל ונקלט צלויה של רשות הרבים — כמי שהנחה צמחו הוא, ואף על גב דלא נח.

תוספות

דבשעה שהדביק פת בתנור — שמא היה בדעתו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה, ומה שלא רדה — שמא שכח ההתראה! ותיירץ רבינו יצחק בן אשר: דכיון שהדביק תוך כדי דבור של התראה, ובודאי תאמה אם לא ירדנה — לאו התראת ספק הוא, דודאי לא היה בדעתו לרדות קודם אפיה. ולא הוה התראת ספק אלא בלוקח אם על הבנים, למאן דאמר בפרק "וואלו הן הלוקין" (מכות טו,א): בטלו ולא בטלו, דשמא לא ישבור כנפיה או לא ישחטנה. ועכשיו שמשבר כנפיה — אין יכולין להתרותו, דלא הוה התראה אלא על הלאו — והלאו כבר עבר. וכן בשבועה

"שלא אוכל ככר זו, אם אוכל זו" ואכליה לאיסוריה, והדר אכליה לתנאיה, דכשמתירין בו בשעת אכילת איסור — עדיין מחוסר מעשה אכילה של תנאי, קודם שיתחייב מלקות. אבל הכא, כשמדביק פת בתנור — אין האפיה מחוסרת מעשה.

מתני לה בהדיא — אית ספרים דגרסי: בעי רב ביבי, ומתני בהדיא בבניא דרב ביבי איסור סקילה.

והא בעינן עקירה והנחה מעל מקום ארבעה — אומר רבינו תם: דאין רגילות להניח החפץ בפחות מארבעה, וכן היה מסתמא במשכן. ועוד אומר רבינו יצחק: ד"אל יצא איש ממקומו" — משמע דקאי נמי אחפץ, כלומר: ממקומו של חפץ. דרשינן בעירובין (ז,ב) ד"אל יצא" — אל יוציא. אף על גב דפשיטה דקרא קאי אמקומו של אדם, דהיינו ארבע אמות — מכל מקום משמע נמי מקום החפץ ואין מקום חשוב בפחות מארבעה. **אבל** למעלה מעשרה דברי הכל פטור — יש להוכיח קצת מכאן דמושיט חייב נמי למטה מעשרה, דאם תמצא לומר פטור, לפי שלא מצינו במשכן מושיט למטה מעשרה, שהעגלות היו גבוהים עשרה, אם כן לימא הכא: אבל למעלה מעשרה — דברי הכל חייב, דילפינן זורק ממושיט. אבל עתה, דמושיט חייב למטה מעשרה — אז לא מצי למימר למעלה מעשרה דברי הכל חייב, דאם כן למטה מעשרה מאי טעמא פטור זורק? ומיהו, אינו הוכחה. דלא מצי למימר דלכולי עלמא ילפינן זורק ממושיט, דאם כן הא דתנן לקמן ב"הזורק" (צו,א): הוה שתייהן בדיוטא אחת — הזורק פטור והמושיט חייב. אלמא: לא ילפינן זורק ממושיט. אמאן תרמייהו? ותדע, דהא כי נמי נימא דמושיט חייב למטה מעשרה — הוה מצי למימר דלכולי עלמא ילפינן זורק ממושיט, ובדיוטא אחת בין למטה מעשרה בין למעלה מעשרה — דברי הכל חייב, ופליגי למטה מעשרה בזו כנגד זו. דמר סבר: אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיה, ומר סבר: לא אמרינן. אלא דלא מצי למימר דלכולי עלמא ילפינן זורק ממושיט משום מנתניתין דהזורק. ולמאי שפרש בסמוך — אתי נמי שפיר דלא נקט הכי.

דברי עקיבא סבר ילפינן זורק ממושיט — ואם תאמר: והא על כרחך זורק מרשות היחיד לרשות הרבים לא היה במשכן, דאם היה במשכן — מה צריך למילף ממושיט, ומאי טעמא נמי דרבנן דפטרין? וכיון דלא היה במשכן — אמאי מחייב רבי עקיבא? דבתולדה דהוצאה, שהיא מלאכה גרועה, אין לנו לחייב אלא דוקא אותן שהיו במשכן, כדפרישית לעיל (ב,א): ויש לומר: דרבי עקיבא סבר דזורק דמי טפי למושיט ממאי דדמו שאר תולדות להוצאה.

אבל למטה מעשרה דברי הכל חייב דאמר קלוטה כמי שהונחה — כשהחפץ בידו של עני או של בעל הבית לא שייך קלוטה, דהא כשנותן בעל הבית לתוך ידו והוציא — לא מחייב. תימה לרבינו יצחק: אם ברייתא היא בשום מקום דבעינן הנחה על גבי מקום ארבעה, וכדמשמע קצת בסמוך דאמר רבי זירא: הא מני — אחרים היא. משמע דפליגי רבנן עליה, אם כן: היכי קאמר הכא דברי הכל חייב? אם כן — ההיא ברייתא מני? ונראה דלא קשה מידי שיעמיד רבי עקיבא ורבנן כמתניתין ולא כהיא ברייתא, דניחא ליה להעמיד מנתניתין ככולי עלמא.

דאמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיה — וקשה לרבינו יצחק: דמאי פריך "למימרא דפשיטא ליה לרבה" מנא ליה דפשיטא ליה לרבה? אי משום דקאמר "הא מני רבי עקיבא היא" — היינו משום דלרבי עקיבא אית ליה ממה נפשך קלוטה כמי שהונחה דמיה. אבל אליבא דרבנן — מספקא ליה, ולהכי לא הוה מצי למימר "הא מני רבנן היא". ואם היינו אומרים הא דקאמר לעיל "רבי עקיבא סבר קלוטה כמי שהונחה דמיה ורבנן" כו' הכל מדברי רבה היא — הוה אתי שפיר, אך אין נראה שיחא מדברי רבה. ואומר רבינו יצחק, דהכי פירושו: והא מיבעיא בעי לרבה, וכיון דאיכא לספוקי בפלוגתייהו — איכא נמי לספוקי דילמא לכולי עלמא לא אמרינן "קלוטה כמי שהונחה", ובזו כנגד זו — לכולי עלמא פטור, כי פליגי

עיונים
עקירה והנחה מעל גבי מקום ארבעה על ארבעה — ההנחה כי עקירה היא ממקום ששיעורו ארבעה על ארבעה טפחים לפחות נתפסת בגמרא כמובנת מאליה והמפרשים ניסו למצוא לה מקור. יש שפירשו שבמקום צר יותר אין נוהגים לשים חפצים מחשש שמא יפלו, והרי בכל מלאכות שבת קובעת הדרך המקובלת של עשיית דברים (ר"ת ועיין ברשב"א). ויש אומרים שמן הכתובים עצמם אפשר למצוא רמז כי לחפץ צריך להיות מקום מסוים, ואין מושג מקום מתקיים בפחות משיעור זה (תוספות). ואחרים אמרו שלא נתברר טעמו של דבר, אלא מסורת היתה בידי חכמי התלמוד שכן הלכה (רשב"א, ריטב"א).

ואכן, רב אחא בריה [בנן] של רבא מתני לה בהדיא [היה שונה אותה כך במישורין] בדרך פשוטה יותר, ולא כשאלה כי אם כפסק הלכה. שלדבריו אמר רב ביבי בר אביי: מי שהדביק פת בתנור בערב שבת התירו לו לרדותה בשבת מהתנור קודם שיבא לידי איסור סקילה.

רב אחא בריה דרבא מתני לה בהדיא: אמר רב ביבי בר אביי: הדיביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה.

ב "פֶּשֶׁט הָעֵנִי אֶת יָדוֹ". אֲמַאי חַיִּיב? וְהָא בְּעֵינָן עֵקֶרָה וְהִנְחָה מְעַל גְּבֵי מְקוֹם אַרְבַּעַה עַל אַרְבַּעַה, וְלִיפָא! — אָמַר רַבָּה: הָא מְנִי — רַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר לָא בְּעֵינָן מְקוֹם אַרְבַּעַה עַל אַרְבַּעַה. דִּתְנִן: הַזּוֹרֵק מֵרְשׁוֹת הַיְחִיד לְרְשׁוֹת הַיְחִיד וּרְשׁוֹת הָרַבִּים בְּאֲמָצַע — רַבִּי עֲקִיבָא מְחַיֵּיב, וְחַכְמִים פּוֹטְרִים. רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: אֲמַרִּינָן "קְלוּטָה כְּמִי שֶׁהוֹנְחָה דְּמִיָּא", וְרַבְּנָן סָבְרִי: לָא אֲמַרִּינָן "קְלוּטָה כְּמִי שֶׁהוֹנְחָה דְּמִיָּא". ג' לְמִימְרָא דְּפִשְׁיטָא לִיהַ לְרַבָּה דְּ"בְּקְלוּטָה כְּמִי שֶׁהוֹנְחָה דְּמִיָּא",

הוצאה לרשות הרבים, וחכמים פוטרם, כיון שרק עבר החפץ בתוך רשות הרבים ולא הונח בו. ואת המחלוקת הזו יש להסביר כך: ר' עקיבא סבר אמרינן [סבור כי אומרים אנו. מניחים] כי קלוטה כמי שהונחה דמיה [נחשבת]. ומאחר ולדעתו חפץ שנקלט אף לזמן קצר ביותר בתוך חללה של רשות הרבים, הרי הוא כאילו נח בתוכה, ולפיכך היתה כאן איפוא עקירה מרשות היחיד והנחה ברשות הרבים, ולכן יש לחייב את הזורק. ורבנן סברי לא אמרינן [וחכמים סבורים כי אין אנו אומרים] קלוטה כמי שהונחה דמיה [נחשבת]. ומאחר שלדעתם לא נח החפץ כלל ברשות הרבים לא היתה כאן עקירה מרשות היחיד והנחה ברשות הרבים, ולכן הריהו פטור. ועל כל פנים אפשר ללמוד מדברי ר' עקיבא שהנחה אינה דורשת מקום מסוים, אלא עצם הימצאותו של חפץ בתוך רשות הרבים משמשת כבר כהנחה. הרי שלשיטה זו אין צורך בהנחה על גבי מקום של ארבעה על ארבעה טפחים.

ג ומתחילה תוהים על עצם דבריו של רבה: למימרא דפשיטא ליה [האם נאמר כי פשוט לו] לרבה שבשאלה האם קלוטה כמי שהונחה דמיה [נחשבת]

דלא מצי למימר דלכולי עלמא ילפינן זורק ממושיט, דאם כן הא דתנן לקמן ב"הזורק" (צו,א): הוה שתייהן בדיוטא אחת — הזורק פטור והמושיט חייב. אלמא: לא ילפינן זורק ממושיט. אמאן תרמייהו? ותדע, דהא כי נמי נימא דמושיט חייב למטה מעשרה — הוה מצי למימר דלכולי עלמא ילפינן זורק ממושיט, ובדיוטא אחת בין למטה מעשרה בין למעלה מעשרה — דברי הכל חייב, ופליגי למטה מעשרה בזו כנגד זו. דמר סבר: אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיה, ומר סבר: לא אמרינן. אלא דלא מצי למימר דלכולי עלמא ילפינן זורק ממושיט משום מנתניתין דהזורק. ולמאי שפרש בסמוך — אתי נמי שפיר דלא נקט הכי.

דברי עקיבא סבר ילפינן זורק ממושיט — ואם תאמר: והא על כרחך זורק מרשות היחיד לרשות הרבים לא היה במשכן, דאם היה במשכן — מה צריך למילף ממושיט, ומאי טעמא נמי דרבנן דפטרין? וכיון דלא היה במשכן — אמאי מחייב רבי עקיבא? דבתולדה דהוצאה, שהיא מלאכה גרועה, אין לנו לחייב אלא דוקא אותן שהיו במשכן, כדפרישית לעיל (ב,א): ויש לומר: דרבי עקיבא סבר דזורק דמי טפי למושיט ממאי דדמו שאר תולדות להוצאה.

אבל למטה מעשרה דברי הכל חייב דאמר קלוטה כמי שהונחה — כשהחפץ בידו של עני או של בעל הבית לא שייך קלוטה, דהא כשנותן בעל הבית לתוך ידו והוציא — לא מחייב. תימה לרבינו יצחק: אם ברייתא היא בשום מקום דבעינן הנחה על גבי מקום ארבעה, וכדמשמע קצת בסמוך דאמר רבי זירא: הא מני — אחרים היא. משמע דפליגי רבנן עליה, אם כן: היכי קאמר הכא דברי הכל חייב? אם כן — ההיא ברייתא מני? ונראה דלא קשה מידי שיעמיד רבי עקיבא ורבנן כמתניתין ולא כהיא ברייתא, דניחא ליה להעמיד מנתניתין ככולי עלמא.

דאמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיה — וקשה לרבינו יצחק: דמאי פריך "למימרא דפשיטא ליה לרבה" מנא ליה דפשיטא ליה לרבה? אי משום דקאמר "הא מני רבי עקיבא היא" — היינו משום דלרבי עקיבא אית ליה ממה נפשך קלוטה כמי שהונחה דמיה. אבל אליבא דרבנן — מספקא ליה, ולהכי לא הוה מצי למימר "הא מני רבנן היא". ואם היינו אומרים הא דקאמר לעיל "רבי עקיבא סבר קלוטה כמי שהונחה דמיה ורבנן" כו' הכל מדברי רבה היא — הוה אתי שפיר, אך אין נראה שיחא מדברי רבה. ואומר רבינו יצחק, דהכי פירושו: והא מיבעיא בעי לרבה, וכיון דאיכא לספוקי בפלוגתייהו — איכא נמי לספוקי דילמא לכולי עלמא לא אמרינן "קלוטה כמי שהונחה", ובזו כנגד זו — לכולי עלמא פטור, כי פליגי

אורח ההלכה

הדביק פת בתנור מי שהדביק פת בתנור בערב שבת עם חשיכה במזיד, מותר לו (ורק לו, מ"א) לרדותה לפני שיתחייב באיסור סקילה. וראוי שירדה בשנית. (רמב"ם שם פ"ג הי"ח. פ"ט הי"י. פכ"ב ה"א. שו"ע או"ח רנד, ח). עקירה והנחה מעל גבי מקום ארבעה על ארבעה — מקום שאין בו לפחות ארבעה טפחים על ארבעה טפחים אינו נחשב מקום לדיני שבת. ועקירה ממנו או הנחה עליו אין בהם חיוב חטאת, כגמרא כאן. (רמב"ם שם פ"ג ה"א. פ"ד הי"ד. שו"ע שם שמה, יט).

מסורת הש"ס
ד. שבת צו,א.
ה. (הרעיון) שבת צו,א.
גיטין עט,א. ב"ק עב.

גרסות

ארבעה על ארבעה בכת"י ובמקורות: ארבעה.

לשוך

מתני לה בהדיא שימוש לשון זה וכיוצא בו מצוי פעמים אחדות בתלמוד. ועניינם: כאשר מסיקים — על פי שיקולים עיוניים שונים — שיש צורך לשנות גירסתו של מאמר, מתברר לעתים כי אחד החכמים גרס מכבר מאמר זה על פי מסורת אחרת ולפי הנוסחה המתוקנת.

וכשהיה הדבר בתוך עשרה טפחים מן הקרקע פליגי [נחלקו]. והא מיבעיא בעי לה [והרי בשאלה שאל אותה] רבה, שלא היה ברור לו אם אמנם זה הוא אופן הפירוש הנכון של מחלוקת ר' עקיבא וחכמים. דבעי [ששאל] רבה: האם החולקים בענין הזורק מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע במקרה שנוזק החפץ למטה מעשרה טפחים פליגי [נחלקו]. ובהא פליגי [ובדבר זה נחלקו]. שר' עקיבא סבר [סבור] כי קלוטה כמי שהונחה דמיא [נחשבת]. ורבנן סברי [וחכמים סבורים] כי לא אמרינן [אין] אנו אומרים [שקלוטה כמי שהונחה דמיא [נחשבת]]. אבל אם זרק את החפץ למעלה מעשרה טפחים מעל לרשות הרבים לדברי הכל הוא פטור, ודכולי עלמא לא ילפינן [ולדעת הכל אין אנו למדים] דין זורק מדין מושיט. כי קיימת הלכה מיוחדת בדין הושטת חפצים, שאדם העומד ברשות היחיד ומושיט חפץ דרך רשות הרבים לרשות היחיד אחרת, אף על פי שלא נח החפץ בתחום רשות הרבים הרי זו נחשבת כהוצאה. ואולם כאמור אין דין הזורק כן. או דילמא [שמא] בלמעלה מעשרה טפחים פליגי [חולקים הם]. ובהא פליגי [ובדבר זה נחלקו]: שר' עקיבא סבר [סבור] כי ילפינן [לומדים אנו] דין הזורק מדין מושיט, שיש לראותם כפרטים

מסורת הש"ס

א. שבת צז,א. ועיין בירושלמי שבת פ"א ה"א.

לשון

והא מיבעיא בעי ביטוי זה משמעו כי מאחר שנשאלה לו לרבה אותה שאלה ולא מצא לה פתרון פשוט, כיצד יתכן איפוא שפתרון כזה יבוא כהנחה מוקדמת שבדרך אגב לשאלה אחרת שלו. ולכאורה אפשר להסיק מכאן כי אין הפתרון מבוסס די הצורך.

ובתוך עשרה — דאלו למעלה מעשרה — ללא אויר דרשות הרבים הוא, אללא אויר מקום פטור הוא, ואפילו קלוטה ליכא. זורק ממושיט — דאלו נמושיט מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים, אפילו למעלה מעשרה קיימא לן נפרק "הזורק" דחייב, דיליף מעגלות של מדנר שמושיטין את הקרשים מו לזו, והן רשות היחיד וזנייהס רשות הרבים, ולא היו זורקים אותן, שלא יתקלקלו. ודילמא הנחה הוא דלא בעיא — מדקמני: "רצי עקינא מחייב". אללא עקינא צעי מעל גבי מקום ארבעה, מדלא קמני: "רצי עקינא מחייב שמים, אחת משום הולאה ואחת משום הכנסה".

תוספות

בדיוטא אחת, דרבי עקיבא סבר: ילפינן זורק ממושיט, ורבנן סברי: לא ילפינן. אלא דרבה לא חש לפרש כל דבעיות. ועוד אומר רבינו יצחק: דהא דקאמר התלמוד "אבל למטה מעשרה דברי הכל חייב דאמרינן קלוטה כמי שהונחה" — היינו לרבנן, אבל לרבי עקיבא — קלוטה לאו כמי שהונחה דמיא, ומחייב משום דילפינן זורק ממושיט. דאי סבר כמי שהונחה דמיא — לא הוה מצי למילף זורק ממושיט, דהא לא דמיא כלל. דכיון דכמי שהונחה דמיא — הוי [זורק למעלה מעשרה] כזורק מרשות היחיד למקום פטור וממקום פטור לרשות היחיד,

ולא דמי כלל למושיט שהוא מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע. אלמא: על כרחך כיון דסבר "ילפינן זורק ממושיט" סבר: קלוטה לאו כמי שהונחה דמיא, והשתא אתי שפיר, דפריך: למימרא דפשיטא ליה כו'. ואתי נמי שפיר דלא מצי למימר לעיל אבל למעלה מעשרה דברי הכל חייב דילפינן זורק ממושיט — דלרבי עקיבא לא מצי למילף, כיון דסבר כמי שהונחה דמיא. וכן משמע קצת, דהא רב חסדא בעי נמי ב"הזורק" דמיא קאי נמי אדרבי עקיבא — היכי מצי למימר לרב חסדא דלכולי עלמא כמי שהונחה דמיא? ולקמן בפירקין (ח,א) משמע דדוקא ברשות היחיד לא בעי רב חסדא הנחה על גבי מקום ארבעה. ומיהו, רבינו שמשון בן אברהם פירש בסמוך: אף ברשות הרבים לא בעי רב חסדא מקום ארבעה.

ודילמא הנחה הוא דלא בעיא הא עקירה בעיא — פירש רש"י: דדייק מדלא מחייב שמים, אחת משום הוצאה ואחת משום הכנסה. וקשה: דילמא הא דלא מחייב שמים — משום דלא מחייב אתולדה במקום אב. ועוד: דבסמוך קאמר רב יהודה "מחייב היה רבי שמים" אף על גב דקתני סתם "רבי מחייב". הכי נמי — לרבי עקיבא מנא ליה דלא מחייב שמים? ונראה לפרש: דפריך הא עקירה בעיא — דילפינן ממשכן שהיו נוטלין מתיבתן שהיו בה ארבע על ארבע ונותנין ליד עושי המלאכה. ולפי מה שפירשתי לעיל דדרשינן מ"אל יצא איש ממקומו" — אתי נמי שפיר, דבעקירה מיירי.

אלא אמר רב יוסף כו' — קשה לרבינו שמשון בן אברהם: מה צריכין זרק — חייב חטאת. ופריך: והא בעינן מקום ארבעה וליכא! ומשני: מחשבתו משויא ליה מקום. דאי לא תימא הכי, הא דאמר רבה: זרק בפי כלב או בפי כבשן חייב וכו'. ותיריך רבינו תם: דהא דאמר מחשבתו משויא ליה מקום — היינו היכא דלא ניחא ליה בענין אחר אלא בענין זה, כמו משתין ורק, שאינו יכול להשתין או לרוק בענין אחר. וכן זרק בפי כלב — שרצונו שיאכלנו הכלב, או שישרוף העץ בכבשן. ולא גרסינן התם "ונח בפי כלב" דנח משמע דאין כוונתו לכך, אבל הכא — אינו חושש אם מקבל בידו או בכלי אחר. והא דאמר לקמן (ה,א): "הוה אמינא הני מילי היכא דאחשבה לידוי" אף על גב דניחא ליה שיקבלו בענין אחר כמו בידו, של אדם חשובה לו כארבעה על ארבעה, אבל בשאר דברים — לא משוי ליה מחשבתו אלא היכא דלא ניחא ליה בענין אחר.

עיונים

על גבי קרקעה. לעומת זאת בתלמוד הירושלמי נראה כי "קלוטה כמי שהונחה" הובן נוסח: כל חללה של רשות מסוימת נחשב כאילו היה חומר מוצק שהחפצים נחים בתוכו ("אייר מחיצות כממשן").

של הלכה אחת, ואילו רבנן סברי [וחכמים סבורים] כי לא ילפינן [אין] אנו למדים] זורק ממושיט. ואף שהמושיט את החפץ במקרה כזה היה חייב, אבל הזורק — פטור. כי הלכה זו ביחס ל"מושיט" היא הלכה מבודדת, מעין גזירת הכתוב, ואין ללמוד ממנה לגבי מקרה אחר. אבל הזורק מרשות היחיד אחת לחבירתה דרך רשות הרבים למטה מעשרה טפחים — לדברי הכל חייב הזורק. מאי טעמא [מה טעם] הדבר? — שהכל מודים שקלוטה כמי שהונחה דמיא [נחשבת]. ומאחר שרבה אינו בטוח כיצד יש לפרש את המשנה בענין זורק חפץ, כיצד קובע הוא, בהסבירו את משנתנו, מה דעתו של ר' עקיבא בנושא זה? על כך משיבים: הא לא קשיא [דבר זה אינו קשה] שיש לומר כי בתר דאיבעי הדר איפשיטא ליה [אחר שנשאלה לו שאלה זה חזרה ונפתרה לו] שיש להבין דסבר [שסבור] ר' עקיבא שקלוטה כמי שהונחה דמיא [נחשבת]. ואולם לגופם של דברים יש עוד מקום לשאול על עצם ההשוואה בין דברי ר' עקיבא לבין הכתוב במשנתנו. כי דילמא [שמא] הנחה לברה הוא דלא בעיא [שאינה צריכה] מקום ארבעה על ארבעה כדי שתיחשב להנחה, הא [הרי] עקירה בעיא [צריכה] לשיעור מקום זה. כי ההנחה, בהיותה רק סיום מלאכה אינה דורשת את כל התנאים כמו העקירה שהיא תחילתה ועיקרה של מלאכת ההוצאה (רשב"א). ואולם מדברי ר' עקיבא למדים אנו רק שקלוטה כמי שהונחה, אבל לא שהעקירה נחשבת מכל מקום שהוא! אלא אמר רב יוסף: הא מני [משנה זו שיטת מי היא]? — שיטת רבי היא.

קלוטה כמי שהונחה אפשר לראות שתי דרכי גישה עקרוניות בבירור מהותה של תפיסה הלכתית זו. לדעת רש"י ורבינו חננאל יש להבין כי קלוטה באייר נחשבת כמי שהונחה בקרקע, שמכיון שהחפץ עובר ברשות מסוימת הרי זה כאילו הונח